

SLAVONSKA VOJNA KRAJINA 1577. GODINE – PRILOG DEMOGRAFSKOM ISTRAŽIVANJU KRAJIŠKE VOJSKE NA PROSTORU SLAVONIJE - UNUTARNJE I VANJSKE MIGRACIJE, IMENSKA STRUKTURA I ŠIRENJE HRVATSKOG IDENTITETA

THE SLAVONIAN MILITARY FRONTIER IN 1577 - A CONTRIBUTION TO THE DEMOGRAPHIC STUDY OF SLAVONIAN MILITARY UNITS (MIGRATIONS, ETYMOLOGY, CROATIAN IDENTITY)

Filip ŠIMUNJAK

Student povijesti

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet

Sveučilište u Zagrebu

filipsime@gmail.com

Primljeno / Received: 3. 6. 2021.

Prihvaćeno / Accepted: 3. 11. 2021.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC: 355.31(497.5-07)“1577”

[314+316.347] (497.5-07)“1577”(091)

SAŽETAK

Ovaj rad prezentira rezultate demografskog istraživanja rađenog na temelju detaljnog krajiškog popisa Slavonske vojne krajine (njem. Muster Liste) iz 1577. godine. Riječ je o protostatističkom popisu koji obiluje podacima iskoristivim za nekoliko razina istraživanja. Najprije, autor rekonstruira mjesta podrijetla krajiških vojnika te donosi zaključak o tome je li većina vojnika Slavonske vojne krajine 1577. godine slavenskog ili stranog podrijetla te propituje postojanje razlika između terenske i utvrđne vojske po pitanju podrijetla. Druga razina analize tiče se pitanja hrvatskog identiteta kojeg nose na popisu spomenuti H(o)rvati te se njihov spomen kontekstualizira u širi proces stapanja Hrvatskog i Slavenskog Kraljevstva u jednu političku cjelinu. Konačno, treća razina analize bavi se pitanjem imenske strukture samih krajiških vojnika te se propituje koja imena dominiraju među vojnicima Slavonske vojne krajine. Rad je popraćen s nekoliko karata i tablica kako bi se prezentirana građa dodatno vizualizirala.

Ključne riječi: krajiški popis, Vojna krajina, Slavonska vojna krajina, rani novi vijek, povijesna demografija, povijesne migracije, osobna imena, 16. stoljeće, 1577. godina

Keywords: Military Frontier payroll, Military Frontier, Slavonian Military Frontier, Early Modern period, historical demography, historical migrations, first names, 16th century, 1577

UVOD¹

Illa Ego Sclavonia, ac unita Croatia tellus, pars quondam Illyrii – Ja sam ta Slavonija, koja je sada Hrvatska, nekoć dio Ilirika. Riječi su to iz pjesme koju je napisao Ivan Szakmárdy (Zakmardija), prav-

¹ Rad »Slavonska vojna krajina 1577. godine – prilog demografskom istraživanju krajiške vojske na prostoru Slavonije« osvojio je 26. listopada 2021. godine prvu nagradu na *Natječaju za najbolji rad mladih povjesničara iz povijesti Slavonije, Srijema i Baranje* u organizaciji Hrvatskog instituta za povijest – Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavanskom Brodu. Ovim putem autor još jednom zahvaljuje Institutu i svim recenzentima na pozitivnim komentarima i odabiru rada za nagradu.

nik, državni bilježnik i protonotar, a koje najbolje oslikavaju dugotrajan proces stapanja pojmova i identiteta, proces pomicanja hrvatskoga imena na prostor današnje sjeverozapadne Hrvatske. Pitanje širenja hrvatskog imena na prostor Slavonije kompleksno je i do danas nedovoljno propitivano u historiografiji – ovaj rad nastoji pružiti prilog istraživanju tog fenomena na temelju sačuvanog popisa krajiške vojske (njem. *Muster Liste*) na Slavonskoj krajini iz 1577. godine. Ovaj protostatistički popis također nam pruža uvid i u druge aspekte života običnog čovjeka: koja su imena bila popularna u narodu, kakvog su podrijetla ljudi koji su služili na Krajini – je li riječ o pretežito domaćem slavonskom stanovništvu ili dominiraju stranci? Podatci do kojih smo došli sistematizirani su u nekoliko tablica (u slučaju analize imena i prezimena) i karata (u slučaju migracija).

HRVATSKO-SLAVONSKI PROSTOR U KONTEKSTU VOJNE KRAJINE

Poimanje Slavonije i Hrvatske

Prije samog pristupanja analizi treba napomenuti da je poimanje »Hrvatske« i »Slavonije« u kasnom srednjem vijeku i ranome novom vijeku drugačije od današnjeg. Pojam »Hrvatska« s vremenom se širi na sjever, pojam »Slavonija« selit će se kasnije na istok, pojam »Dalmacija« produbit će se, a pojam »Bosna« proširit će se prema sjeveru i jugu na područje koje se danas u historiografiji naziva »Turska Hrvatska«. Srednjovjekovna je Slavonija obuhvaćala Varaždinsku, Zagrebačku i Križevačku županiju te donjoslavonske županije Dubicu, Vrbas i Sanu.² Dalmacija i Hrvatska u tituli srednjovjekovnih

² Budak 2007, 53; Pitanje »Regnum Sclavoniae« posebno je zanimljivo i do danas nedovoljno historijski istraženo – nema ni jedne stručne studije koja bi se bavila fenomenom stvaranja političke cjeline Slavonije od njenih početaka do ranoga novog vijeka (određeni pomak u smjeru aktualizacije teme napravio je Tomislav Bali koji je 2014. godine izdao knjigu koja se bavi »Prostorom i pojmom Slavonije u 13. stoljeću«). U najkraćim crtama može se napomenuti da postoji distinkcija između »čitave Slavonije« (*tota Sclavonia*) i Slavonije kao »Regnuma«, a o razlikama postoji više interpretacija – stvar se dodatno komplicira ako znamo da se porez marturina/kunovina ubirao u Ugarskom Kraljevstvu isključivo na prostoru savsko-dravskog međurječja sve do ušća u rijeku Dunav (Andrić 2004, 93). Prostor koji se naziva Slavonija mijenjao se kroz stoljeća te nije najjasnije kako. Za početak, tumačenje pojma »čitava Slavonija« uglavnom se vrti oko tri interpretacije (redom od najzastupljenije): pojam koji označava prostor od Drave do Jadrana, pojam koji označava cijeli prostor međurječja Drave i Save te pojam koji, zapravo, niti nema neku veću razliku od pojma »Slavonija« (za poimanje Drava-Jadran usp. Margetić 2006, 1752 – 1753, te Bašić 2006; za poimanje cjelokupnog Međurječja usp. Klaić 1904, 184; Tomislav Bali je na temelju analize diplomatske građe utvrdio da od druge polovice 13. stoljeća nestaje u dokumentima prave distinkcije između pojmova »Slavonija« i »čitava Slavonija«, usp. Bali 2014, 108).

Pojam »Regnum Sclavoniae« odnosio se na prostor Zagrebačke i Križevačke županije – kasnije (kraj 14. stoljeća) se u »Regnum« ubraja i Varaždinska županija te, od početka 15. stoljeća, mala Virovitička županija (Andrić 2008; Budak 2007, 53, karta 1 na str. 222; Pálffy 2000, 11; Pálffy 2009, 50 – 51, karta 1 na str. 274; Močanin 2006, 10). »Regnum« se također s vremenom proširio i na spomenute tri županije južno od Save – Dubicu, Vrbas i Sanu. Danas se smatra da Vukovarska, Srijemska i Požeška županija nikad nisu bile sastavni dio »Regnuma«. Slavonija se kao kraljevstvo javlja od sredine 13. stoljeća u vrijeme hercega Kolomana (1226. – 1241.) pod nazivom *regnum nostrum videlicet Sclavonia* (Andrić 2008). U istom stoljeću, 1273. godine, spominje se i prvi »opći sabor kraljevstva čitave Slavonije« (*Congregatio regni tocius Sclavonie generalis*). Na temelju preživjelih ugarskih zakonika iz 15. stoljeća te posebno na temelju kodificiranog običajnog prava iz 1517. godine, očito je da Slavonija uz Transilvaniju ima poseban položaj unutar Ugarskog Kraljevstva – posebno je zanimljivo što se ona naziva »Regnum«, ali nikada tijekom srednjeg vijeka nije bila kraljevstvo u pravom smislu, već samo »zemlja« s posebnim pravima pod ugarskom krunom (*pars subiecta*, jednako kao i Transilvanija; zakonici i običajna prava Ugarskog Kraljevstva (*Decreta Regni Mediaevalis Hungariae*) nedavno su objavljeni i na internetu – za kodificirana običajna prava (*Tripartitum* Stjepana Verbőczyja iz 1517. godine) koja se odnose na Slavoniju vidi poglavlje *De consuetudinario iure regnorum Sclavonie et Transilvanie peculiari* [Posebna običajna prava kraljevstava Slavonije i Transilvanije] u Bak 2019.); Zanimljivo je istaknuti da je *Tripartitum* iz 1517. godine Ivan Pergošić, uz poticaj Jurja IV. Zrinskog, već 1574. preveo na hrvatski jezik, usp. Štefanec 2001, 231 te Štefanec 2003). Osim toga slavonski plemići imali su niz posebnih sloboda, običaja i prava (*libertates, consuetudines et iura*) kao što su plaćanje poreza, pravosuđe, biranje državnoga kapetana, imenovanje podbana, upravljanje županijom, trgovina solju, selidba kmetova koje su mađarski vladari iznova potvrđivali itd. (Pálffy 2003, 42).

Pravni status »pravog kraljevstva« Slavonija će steći tek u kasnijim stoljećima nakon »stapanja« s Hrvatskim Kraljevstvom (zajednička zasjedanja Sabora od rujna 1558. godine), tj. pravni status srednjovjekovnog Hrvat-

hrvatskih vladara značile su isti prostor (Kraljevstvo Hrvatske i Dalmacije/Dalmacije i Hrvatske) te je čitavo kraljevstvo predstavljao grb s tri leopardove glave (današnji grb Dalmacije). Razdvajanje ovih pojmova počelo je tek nakon odvajanja dalmatinskih gradova i obale od zaleđa, tj. s konsolidacijom mletačke vlasti.³ Prodor Osmanlija s vremenom je povezoao Hrvatsku i Slavoniju – najprije zajedničkim banom (1476. godine),⁴ a kasnije i zajedničkim saborom (od 1558. godine⁵) u razdoblju u kojem su oba kraljevstva svedena na »ostatke ostataka« te se njihovo povezivanje pokazalo nužnim za opstanak i bolje funkcioniranje. S vremenom je hrvatsko plemstvo postalo utjecajnije i u konačnici je »hrvatsko« ime nadvladalo – najprije na jugu, a potom i na sjeveru.⁶ Već 1550-ih godina južne prostore Zagrebačke županije – tj. one južno od rijeke Kupe – sve se češće naziva hrvatskim prostorom i svese češće ubrajaju u dijelove Hrvatske.⁷

Hrvatska i Slavonska vojna krajina u 16. stoljeću

Prva kapetanija na prostoru Hrvatske bila je Senjska (1469. godine), a druga Bihačka (1529. godine). No, izgleda da su ti rani sustavi obrambenih linija i kapetanija iz vremena Sigismunda i Korvina propali do 1520-ih/1530-ih godina te su kapetanije 16. stoljeća rezultat ponovne organizacije sustava, a ne njegovog kontinuiteta.⁸ Za to je prije svega bio zaslužan Ivan Lenković. Godine 1559. nema jasne kapetanijske podjele na Hrvatskoj krajini već se navodi samo »stara Hrvatska krajina od Bihaća do

skog Kraljevstva prijeći će i na (kasnije) nastalo Slavonsko Kraljevstvo (Pálffy 2004, 122). Kraljevsku potvrdu i grb »Regnum Sclavoniae« dat će kralj Vladislav II. Jagelović 1496. godine (Andrić 2004, 93). Ponešto je o zasjedanju *congregatione generali* pisao Vjekoslav Klaić (vidi Klaić 1988a, 280 – 282, 318 za prvo poznato zasjedanje iz 1273. godine te Klaić 1988b, 152 – 155 za važno zasjedanje u vrijeme kralja Korvina iz 1480. godine). Originalno je ovdje – na završetku ove opširne fusnote – stajala rečenica: *Hrvatskoj historiografiji svakako bi dobro došla jedna studija o ovom fenomenu formiranja Slavonskog Kraljevstva tijekom srednjeg vijeka, pogotovo jer je riječ o »sivoj zoni« i mjestu križanja utjecaja Ugarskog i Hrvatskog Kraljevstva.* Međutim, na moju veliku radost, upravo je u vrijeme pisanja zadnjih dopuna prezentiranog teksta Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje objavio poziv za znanstveni skup *Od »Sclavoniae« do Slavonije: pojam, opseg i granični položaj u srednjem i ranom novom vijeku* (21. – 22. listopada 2021.), a u tisak je otišao i moj rad u kojem sam nastojao sistematizirati sve do danas u historiografiji iznesene interpretacije pojma »Slavonija« (vidi: Šimunjak 2020). Bez sumnje je da će spomenuti znanstveni skup osvijetliti pojedine nepoznanice i ponuditi odgovore na mnoga pitanja; no zasigurno će i otvoriti nova te ponuditi i nove interpretacije. Stoga s nestrpljenjem iščekujemo objavu zbornika rada sa spomenutog skupa koji predstavlja pozitivan pomak hrvatske historiografije prema istraživanju jednog od ključnih pojmova hrvatska nacionalne povijesti.

- 3 Budak 2007, 76 – 77. Podrijetlo današnjeg hrvatskog grba (»šahovnice«) još uvijek nije razriješeno u historiografiji, no jedan od prijedloga je da on nastaje upravo u vrijeme osmanskog prodora i da simbolizira zidine kao simbol otpora i zaustavljanja Osmanlija.
- 4 Pálffy 2000, 11; Pálosfalvi 2004, 50.
- 5 Nedavno je Géza Pálffy otkrio rukopisnu skicu pozivnice za prvi zajednički hrvatsko-slavonski sabor iz 1558. godine (iako je takvih sabora bilo i ranije, 1530-ih godina, no ovaj iz 1558. bio je početak kontinuiranog zajedničkog zasjedanja staleža). Prijepis otkriva da je pozivnica gotovo sigurno rađena prema ranijim pozivnicama na slavonski sabor te Pálffy zaključuje kako je *oslanjajući se na dosadašnja proučavanja, ovim primjerkom koji ima presudno značenje* (misli se na pozivnicu, op. a.), *zaključujemo da zajednički hrvatsko-slavonski sabor gotovo u cijelosti prenosi tradicije nekadašnjeg kasnosrednjovjekovnog slavonskoga pokrajinskoga, kasnije staleškog sabora, te jedva nešto malo zadržava od nekadašnjih mehanizama održavanja sabora primorske Hrvatske* (Pálffy 2005, 57). Vidi više, uključujući latinski transkript spomenute pozivnice, u: Pálffy 2005.
- 6 Pálffy 2009, 50 – 51.
- 7 Pálffy 2005, 50.; Godine 1577. kralj Rudolf izravno kaže kako se južni dijelovi Zagrebačke županije *u to doba nazivaju Hrvatskom (in... comitatu Zagradiensi ultra Colapim, illa cvilicet parte comitatus, quae hoc tempore Croatia dicitur*, ibid. fusnota 15. na str. 50).
- 8 Štefanec 2011, 397 – 398; Stanić 2020, 35 – 48.; Za obrambenu strukturu iz vremena Sigismunda i Korvina vidi recentni rad Ivana Jurkovića (Jurković 2019) te niz radova iz zbornika *From Hunyadi to Rákóczi: war and society in late medieval and early modern Hungary* (Bak i Király 1982), posebno Szakály 1982 (također od istog autora vidi: Szakály 1979); Kubinyi 2000; Pitanjem Senjske kapetanije nedavno se u doktorskoj disertaciji bavio Vedran Klaužer (usp. Klaužer 2015) koji nastoji prikazati da je kapetanija od osnivanja 1469. godine cijelo vrijeme bila u funkciji, tj. da *cjelokupni prikaz stanja od 1469. do 1563. godine pokazao je da su vladari na mjesto senjskih kapetana postavljali izuzetno sposobne i povjerljive osobe koje su znale čuvati ovaj iz-*

mora« i »nova Hrvatska krajina od Siska do Bihaća«. No, već na sljedećem popisu koji nam je sačuvan, iz 1564. godine, pojavljuje se jasan kapetanijski ustroj – dvije »stare oživjele« kapetanije (Senjska i Bihaćka) te dvije »potpuno nove« – Ogulinska i Hrastovička kapetanija.⁹ Prema tome možemo zaključiti da je (re)organizacija sustava kapetanija na Hrvatskoj krajini provedena negdje između 1559. i 1564. godine.

Treba spomenuti da je dio utvrda bio izvan kapetanija – 1564. godine njih sedam, a do 1578. godine njih šest. Što se tiče samih utvrda unutar kapetanija, postoje određene komplikacije – neke su, kao što smo naveli, bile izvan kapetanija (pod plemićkom ili crkvenom upravom), ali se u njima držala i krajiška vojska; druge su pak bile pod upravom plemića, ali ih je on uveo u kapetansku organizaciju te je nastupao kao zapovjednik utvrde unutar krajiškog sustava.

Na prostoru Slavonije kapetanije se razvijaju nešto kasnije, tj. efektivno tek 1578. godine – riječ je o Koprivničkoj, Ivaničkoj i Križevačkoj kapetaniji. Ranija historiografija smatrala je da su se kapetanije razvile ranije, najprije u Koprivnici,¹⁰ no uvid u krajiške izvore ipak pokazuje da do 1578. godine na prostoru Slavonije nema jasne podjele na kapetanije. To je prije svega rezultat malog broja utvrda do 1578. godine (varira oko 10, najčešće 9) te malog broja vojnika u utvdama (1577. godine čak 75.2% vojnika ne boravi u utvdama).¹¹ Jasna podjela uvedena je tek nakon sabora u Brucku – broj utvrda povećan je s 9 na 25, a i broj vojnika izvan utvrda je drastično pao (1578. godine svega 17.1% vojnika ne boravi u utvdama) te je stoga definiranje nadležnosti postalo nužno.

Ono što će dugoročno obilježiti hrvatsko-slavonski prostor jest doseljavanje izbjeglica s osmanskog teritorija koje je povećani intezitet zadobilo 1530-ih, a vrhunac će doživjeti krajem stoljeća. Za te doseljenike koristili su se razni nazivi, a prevladao je termin »Vlasi« koji je simbolizirao društveni položaj koji su doseljenici htjeli sačuvati jer su s njim dolazile razne privilegije.¹² Kralj Ferdinand već 1535. godine daje prostor Žumberka doseljenicima koji su kao nasljedno leno dobili zemlju, ali i obvezu ratovati za kralja – početak je ovo oblikovanja sustava koji će postati dominantan u kasnijim vremenima jer je kralju odgovaralo imati vojsku koja se djelomično sama uzdržava od zemlje koju je dobila. No, treba imati na umu da tada Vlasi još nisu činili značajniji faktor u krajiškom društvu.¹³

Osim Vlaha važne su i unutarnje migracije – u analizi imena i mjesta podrijetla u nastavku rada unutarnje migracije bit će posebno naglašene, dok je pitanje Vlaha izostavljeno iz analize jer je na temelju podataka kojima raspoloženo teško odrediti tko je Vlah.¹⁴ Stalni ratovi stvorili su prostor koji

dvojn kraljevski prostor na području Kraljevine Hrvatske te voditi kompleksnu upravu ove vojno-teritorijalne jedinice (Ibid. 207).

⁹ Štefanec 2011, 398, 475 – 477.

¹⁰ Usp. Kaser 1997, 49; Moačanin 1964, 344; Moačanin 2016c, 195.

¹¹ Štefanec 2011, 407.

¹² Moačanin 1959, 408.; Vlasi će biti problematičan faktor u kasnijim stoljećima kada će se oblikovati nacionalni identitet na hrvatsko-slavonskom prostoru. S tim u vezi veoma se zanimljivim čini komentar Fedora Moačanina o Vlasima koji dolaze u 16. stoljeću: *Praktički svi »Srbi« koji prelaze granicu su »Vlasi«, ali nisu svi »Vlasi« »Srbi«* (Moačanin 1959, 408); Usp. također Moačanin 2016d i Moačanin 2016e.

¹³ Holjevac i Moačanin 2007, 13.; Moačanin 1959, 409.; Kao što je istaknuto »Vlah« je predstavljao socijalnu kategoriju, a ne etničku. Vlasi su originalno bili ljudi romanskog podrijetla, ali su već tijekom srednjeg vijeka pomalo slavenizirani. Živjeli su uglavnom polu-nomadski i bavili se stočarstvom. Od 16. stoljeća sve više se priključuju osmanskoj i kršćanskoj vojsci, a zauzvrat će početi ostvarivati mnogobrojne privilegije (najpoznatije one iz 1630. godine, tj. *Statuta Valachorum*) te će radi toga mnogi sebe predstavljati kao Vlahe iako to nisu kako bi ostvarili spomenute pogodnosti, Štefanec 2005, 568.; Vidi također dobro i sažeto poglavlje »Tko su Morlaci« u: Bogović 1993, 14 – 17.; Pregled stavova historiografije o Vlasima sažeo je Zef Mirdita (Mirdita 2004). O Vlasima s osmanske strane, osvrćući se kratko na pitanje njihovog podrijetla, s naglaskom na njihov pravni položaj nedavno je pisao Vjeran Kursar (usp. Kursar 2013).

¹⁴ Iako bi se, na temelju komparacije s nekim popisima doseljenih Vlaha – primjerice 1551. (Roksandić 2004, 24 – 50; Ivić 1916) i 1600. (Lopašić 1887, 73 – 74) – moglo zaključiti koja su dominantna imena među vlaškim populacijama. Tako na popisu iz 1551. godine od 92 popisane osobe njih 15 nosi imena na korijen Rad* (16.3%) te 12 na korijen Vuk* (13%); kod prezimena na korijen Rad* nalazimo 11 osoba (12%), odnosno 9 na Vuk* (9.8%). Slična je situacija i 1600. kada od 411 popisanih osoba njih 63 nosi imena na korijen Rad* (15.3%), a 50 osoba na korijen Vuk* (12.2%); kod prezimena – Rad* 46 osoba (11.2%), Vuk* 45 osoba (11%).

je bio potpuno opustošen i s kojeg je stanovništvo masovno odlazilo – bilo da je riječ o organiziranim preseljenjima s jednog posjeda na drugi ili pak o bijegu koji je sa sobom povlačio nove sukobe između vlasnika posjeda s kojih stanovništvo bježi i vlasnika posjeda na koje se stanovništvo naseljava.¹⁵ Uz to, izbijali su i sukobi između plemića i lokalnih zapovjednika jer su zapovjednici pridošlicama davali puno bolje uvjete – manja podavanja, bez desetine i zauzvrat samo vojna služba, a znalo se događati i da krajiški zapovjednici nasele doseljenike kao svoje podložnike na zemlju koja je pripadala plemićima, ali je ostala pusta. Nije bila rijetkost da kmetovi bježe sa svojih posjeda i odlaze kod krajiških zapovjednika jer su im oni nudili bolje uvjete, a takvi postupci dodatno su pojačavali napetost.¹⁶ Na sličan su način profitirali i crkveni posjedi – tako je, primjerice, na posjedima oko Zagreba Kaptol 1556. godine imao 876 podanika, a krajem stoljeća (1593. godine) njih 1002.¹⁷

Hrvatsko je plemstvo bilo uništeno ratovima, a pojedini su njegovi pripadnici često čitavo bogatstvo znali potrošiti na uzaludne pokušaje obrane svojih posjeda.¹⁸ Rat nije štedio ni najveće magnate pa se tako, primjerice, 1528. godine ban Franjo Batthyány odlučio odreći banske časti »zbog siromaštva«. Poznat je također slučaj Nikole Zrinskog koji 1538. godine na saboru »prijeti« da će morati napustiti svoje utvrde na Uni bez borbe i povući se jer mu ponestaje novaca i snage za obranu.¹⁹ Plemstvo koje nije bilo uništeno dijelom je raspršeno i dezintegrirano, a uz to su bili prisutni i međusobni sukobi plemića te podjela plemstva na dva tabora u građanskom ratu između Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje.²⁰

Osim plemstva i cijeli je prostor bio osiromašen – tako dika (ratni porez) iznosi manje od 5000 forinti u Hrvatskoj i Slavoniji, a istovremeno se troškovi održavanja Krajine kreću oko 300 000 (prema računici sabora u Brucku 1578. godine čak i 550 000 forinti za optimalno funkcioniranje).²¹ Ne čudi stoga da je hrvatsko-slavonski prostor već od prvih desetljeća 16. stoljeća ovisio o financiranju iz Koruške, Kranjske i Štajerske, dok je staležima Unutaraustrijskih Zemalja svakako odgovaralo odvajati dio novca kako bi se ratovanje i uništavanje odvijalo izvan njihovih posjeda. Ovaj podatak važno je imati na umu i pri proučavanju našeg popisa – naime, s obzirom da su Koruška, Kranjska i Štajerska bile glavni financijer Krajine ne treba čuditi činjenica da su gotovo sve visoke funkcije na Krajini držali pripadnici tih staleža.

Pomoć koja je iz »zaleđa« i dolazila u Krajinu često nije bila dovoljna – a poznati su i mnogobrojni primjeri trupa koje su veću štetu radile domaćem stanovništvu nego neprijatelju.²² Niti novac koji je

Dakle, mogli bismo oprezno zaključiti da osobe s imenskim, odnosno prezimenskim, korijenom na Vuk* ili Rad* u popisu iz 1577. godine predstavljaju Vlahe – no, čak i da možemo to znati sa sigurnošću ipak nam to ništa ne govori o njihovom podrijetlu (tj. možemo tek pretpostaviti da nisu s prostora Slavonije već da su došli s istočnih područja, no ne znamo točno s kojih). Iz tog razloga odlučeno je izostaviti ovakve pretpostavke iz analize, iako vjerojatno ne bismo pogriješili kad bismo rekli da je riječ o osobama koji bježe pred osmanskom ugrozom i dolaze na prostor Slavonije.

¹⁵ Kaser 1997, 34 - 39.; Moačanin 1959, 415 – 417.; Preseljenja stanovnika zauvijek su promijenila etničke slike prostora pa je tako u ovom periodu počelo stvaranje tzv. »Gradišćanskih Hrvata« upravo selidbom s hrvatsko-slavonskih prostora prema unutrašnjosti.

¹⁶ Štefanec 2005, 565.

¹⁷ Kaser 1997, 39.

¹⁸ Moačanin 2016a, 78.

¹⁹ Kruhek 1984, 223.

²⁰ Štefanec 2011, 28 – 29.; Za sudbinu hrvatskog plemstva nakon prodora Osmanlija vidi doktorsku studiju Ivana Jurkovića (Jurković 2004).

²¹ Moačanin 1959, 334 – 335.; Štefanec 2011, 333.

²² Zanimljiva epizoda zabilježena je 1539. godine kada se zagrebački kanonici žale kralju na ponašanje njegovih trupa: *Odakle se očekivao spas, odandle je došla nesreća; naime, oni Španjolci koje je Vaše Veličanstvo poslalo zajedno s nekim ugarskim konjanicima da brane ovo Kraljevstvo tako zatiru naš stalež već petnaest dana i ne prestaju ga zatirati ... Ušli su najprije nasilno i neprijateljski u naše kuće i, dovevši gotovo tri stotine nekih drolja, izbacili su sramotno naše osobe kao sasvim bezvredne i proste iz kuće i poplijenili sve stvari koje su našli u kući, a naše družine dijelom su odveli, a dijelom oslabljene okrutnim batinama natjerali da služe njima i njihovim droljama ... kmetove dijelom su ubili, dijelom batinom i udarcima oslabili ... stoku ubili, sve*

dolazio, a kojeg nikada nije bilo dosta, nije uvijek bio adekvatno iskorišten. Fedor Moačanin spominje samo jedan od mnogih primjera malverzacija sa sredstvima – 1576. godine zapovjednik utvrde Ripač bio je Ivan Izačić koji je dobivao plaću za 15 vojnika, ali se na kraju ispostavilo da je na smotru doveo 15 naoružanih seljaka. Uz to komisija je zaključila da na utvrdu ne vidi rezultate navodnih radova za koje je Izačić ranije tražio i dobio 146 forinti i 10 krajcera.²³

MIGRACIJE NA SLAVONSKOJ KRAJINI

Sačuvani krajiški popis iz 1577. godine prvi je sustavniji popis krajiške vojske, a riječ je o opširnom krajiškom popisu, tzv. *Muster Liste*.²⁴ Ukupno je popisano 2078 vojnika (odstupanje za 40 od jednog drugog, kraćeg i sumarnog, sačuvanog popisa, tzv. *Kriegsstaat*, iz iste godine), a navedena su imena 1798 vojnika.²⁵ Cjeloviti popis objavila je, u formatu *excel*-tablice, Nataša Štefanec 2009. godine.²⁶ Od 1798 vojnika njih 741 (odnosno 41%) ima prezime u obliku pridjevka, odnosno »od mjesto *podrijetla*«. Konkretno riječ je o 640 vojnika u sklopu terenskih vojski te 101 vojniku utvrđnih posada. Na temelju ove 741 osobe u ovom je radu izrađena analiza podrijetla.²⁷ Odlučeno je ne ulaziti u pretpostavke podrijetla osoba koja nose »prava« prezimena – njih je ukupno 1031 (odnosno 57%) – jer je teško odrediti odakle bi to prezime moglo biti podrijetlom u 16. stoljeću. Za neka imena i prezimena možemo s priličnom sigurnošću smatrati da nisu podrijetlom sa slavonskog prostora – primjerice prezimena kao što su Juraj Radmilović (*Radmilouitsch*), Januš Vukoslavić (*Wukhoslauitsch*), Jurica Vlašić (*Wlaschitsch*). Spominje se također i mnogo osoba koji u korijenu imena ili prezimena imaju *Vuk* ili *Rad* (Radoslav, Radovan, Vukoslavić itd.). No, problem je što takva imena ne možemo locirati s potpu-

vrste žita, vina i sijena, kojima smo mogli hraniti nas same i vojsku Vašeg Veličanstva, također su pretvorili u pljačku, sasvim beskorisno (Dobronić 1991, 181).

²³ Moačanin 2016b, 207.

²⁴ *Muster Liste* su, kako navodi Nataša Štefanec: *poimenični popisi tisuća plaćenih vojnika na svakom odsjeku vojne krajine, u ovom slučaju na Slavonskoj krajini. U vremenu u kojem su unutrašnjeaustrijski staleži i kralj preuzeli plaćanje vojske na Hrvatskoj i Slavonskoj vojnoj krajini (periodično se to događalo već od 1520-ih godina), počeli su popisivati svo plaćeno vojno osoblje na krajinama. Popise su vršila povjerenstva imenovana u Unutrašnjoj Austriji, na čelu s Musterschreiberom. Povjerenstvo za 'muštranje' ili smotru (Muster-Commission) su uglavnom sačinjavali pripadnici unutrašnjeaustrijskih staleža. U načelu, popise i pregled vojske trebalo je provoditi četiri puta na godinu, no realno su se provodili znatno rjeđe. Povjerenstva bi obilazila utvrde i mjesta na krajinu, vršila smotru i popis vojnika, pregledavala vojnu opremu i naoružanje sukladno rodu vojske kojem su vojnici pripadali te, eventualno, isplaćivala plaće. Krajišnici bi bili obaviješteni o dolasku povjerenstva te vremenu i mjestu na kojem se trebaju pojaviti jer često nisu boravili u utvrdama, pogotovo do 1578. Osim imena i prezimena viših i nižih zapovjednika te vojske rapoređene po utvrdama i vojnim jedinicama, liste donose i podatke o plaćama, rodu vojske i ustroju jedinice u kojoj vojnik služi, a ponekad i dodatne napomene* (Štefanec 2009).

²⁵ Štefanec 2005, 561.; Štefanec 2011, 491 – 492.

²⁶ Tablični prikaz dostupan online na: http://www.ffzg.unizg.hr/pov/zavod/demografija/sites/default/files/MUSTER_LISTA_1577_EXCEL.XLS (posjet 8. 12. 2019).

²⁷ Iako smo zbog istraživačkog pitanja iz analize izostavili prezimena i fokusirali se isključivo na pridjevke, njihova visoka zastupljenost (više od 1000 vojnika) govori o ranom sazrijevanju imenske formule na prostoru ranonovovjekovne Slavonije. Kao što Petar Šimunović ističe, *prezimana se javljaju kao postulat razvijenog društvenog uređenja, nastankom centralizirane vlasti s razvijenom upravnom službom, jačanjem socijalno-ekonomske strukture i ulogom u vlasti povlaštenog staleža, stjecanjem i čuvanjem povlastica koje pojedinci povlaštenog staleža dobivaju. Takve prilike nastaju u gradovima primorske Hrvatske od kraja 16. stoljeća* (Šimunović 2008, 138). Temeljem ovdje prezentiranog popisa možemo konstatirati kako takve prilike ne nastaju rano isključivo u primorskoj Hrvatskoj, već i na prostoru Vojne krajine gdje pod utjecajem habsburške administracije također rano – dakle prema kraju 16. stoljeća – dolazi do razvitka imenske formule. Iako su daleko važniju ulogu u razvoju imenske formule odigrale matične knjige koje se počinju sustavnije voditi od Tridentskog koncila, prezentirani izvor dokazuje da su (barem djelomičan) utjecaj na hrvatskom povijesnom prostoru imali i habsburški vojni popisi (*Muster Liste*) (Šimunović 2008, 142, 147; Bertoša 2000, 315 – 352; nešto drugačije mišljenje nedavno je iznio Branimir Brgles na temelju analize izvora susedgradskog i donjostubičkog vlastelinstva, smatrajući da su promjene u imenskoj formuli počele i prije Tridentskog koncila, usp. Brgles 2019a, 211 – 226, vidi također str. 241 – 255 za analizu izabranih pridjevaka i prezimena 16. st. sa spomenutog vlastelinstva, a od kojih se naka javljaju i na krajiškom popisu).

nom sigurnošću i što predstavljaju tek manji dio unutar skupine »pravih« prezimena. Uglavnom dominiraju imena iz kojih ne možemo zaključiti ništa o podrijetlu – primjerice Kovač (*Khowatsch*), Fabijanić (*Fabyanitsch*), Golubić (*Golobitsch*) itd. Zbog svega navedenoga odlučeno je iz ove analize izostaviti »prava« prezimena jer bi nas pretpostavke o njihovom podrijetlu mogle navesti na krivi zaključak (iznimka su prezimena kao *Horwatt*, *Croatto/Crobatt* ili pak *Bugarin* koja jasno govore o podrijetlu osobe). Preostalih 26 osoba (oko 2%) ili nema navedeno prezime ili im je, kao u slučaju posade utvrde Bisag, naveden samo rod vojske.

Kako bi se minimalizirala mogućnost pogreške u određivanju mjesta podrijetla konzultirano je mnoštvo povijesnih atlasa i karata,²⁸ pri čemu je jedna od glavnih korektivnih mjera bio uvid u karte nastale u 18. stoljeću (između 1763. i 1787. godine) u sklopu prvih sustavnih habsburških izmjera hrvatsko-slavonskog prostora.²⁹ Iako je riječ o značajnom vremenskom odmaku uvid je ipak mjestimice bio od ključne pomoći – tako je, primjerice, mjesto Luka koje se nalazi uz rijeku Krapinu otklonjeno kao mogućnost podrijetla jednog krajiškog vojnika jer je ustanovljeno da mjesto u 18. stoljeću još nosi naziv Plaska/Plaška te da se naziv Luka javlja tek u 19. stoljeću.

Ipak određene probleme na koje smo naišli nismo mogli u potpunosti razriješiti. Prije svega, za neka mjesta uopće nije poznato gdje su se nalazila – iako je riječ uglavnom o nekim manjim mjestima koja se javljaju isključivo kao mjesta podrijetla jedne ili dvije osobe, ipak postoje neke značajnije iznimke – primjerice mjesto *Braschnize* odakle potječe 13 osoba. Drugu problematičnu skupinu čine imena mjesta koja se javljaju više puta na širem slavonskom prostoru. Prije svega riječ je o mjestima koja su imena dobila po svecima (redom *Sv. Jelena*, *Sv. Ivan*, *Sv. Juraj*, *Sv. Križ*, *Sv. Martin* i *Sv. Petar*). Nadalje, problem prave i mjesta kao što su Novaki, Novigrad, Svibovec itd. kojih na proučavanom prostoru postoji nekoliko. Pri obradi se nastojalo ucrtati na kartu sve locirane mogućnosti te su takva mjesta i naznačena kao problematična. Vjerojatno je najproblematičnije mjesto *Brezovica* (*od Bresouize*) – naime, spominje se da je odande podrijetlom 38 osoba, što je značajan broj za jedno mjesto. Iako je gotovo sigurno riječ o današnjem naselju Berzence (koje se u 16. st. često spominje u krajiškim popisima kao važno pogranično mjesto što bi objasnilo relativno velik broj osoba koji dolaze od tamo), ipak su na kartu ucrtana i još dva manja lokaliteta koja nose naziv *Brezovica*.

Konačno, treću skupinu problematičnih mjesta čine spomeni podrijetla koji nemaju jasniju prostornu odrednicu. Ovdje je riječ o prezimenima kao *od Bosne*, *Prebjeg*, *Poturica* ili pak najčešće *Horvat*. Posebnu podkategoriju ove skupine čine i mjesta podrijetla koja su uvjetovana geografsko-prostornim obilježjima – primjerice neka od češćih su *od Save*, *od Turopolja*, *Posavec* (Posavina), *od mora*, *od otoka* itd. Pri analizi ova imena mogu biti problematična jer nam nisu poznate sve pojedinosti podrijetla pojedinca. Primjerice, možemo li *od mora* povezati s hrvatskim podrijetlom osobe ili ne? Prezime *Prebjeg* također je problematično – je li riječ o lokalnoj osobi ili osobi iz područja današnje Slavonije koja je prebjegla s osmanske strane ili pak je riječ o potpunom strancu ili Vlahu koji je iz nekog razloga prešao na habsburšku stranu? Slikovit je primjer jednog Kristofa Turka (*Cristoff Turckh*), vojnika iz Đurđevca. Iz njegova imena znamo da je očito riječ o kršćaninu, no prezime govori o »turskom podrijetlu« ili možda nadimku. Međutim, postavlja se pitanje je li riječ o nekom Slavenu (možda čak Slavoncu) koji je neko vrijeme služio u osmanskoj vojsci (možda kao dio pomoćnih kršćanskih četa?) te kasnije prebjegao na habsburšku stranu i tako zaradio prezime Turk ili je stvarno riječ o osobi rodom iz Turske koja je služila s Osmanlijama duž slavonske bojišnice te, iz nekoga nama nepoznatog razloga (možda nakon zarobljavanja?), prešla na habsburšku stranu i prihvatila kršćanstvo te tada, kao dokaz nove vjere, uzela ime Kristof? S obzirom na specifičnost imena Kristof smatramo da je ipak riječ o osobi turskog podrijetla, originalno muslimanu, koji je prešao na kršćanstvo, ali to možemo samo pretpostavljati. No, usprkos nekim manama, iz ovakvih imena ipak je moguće izvući neke spoznaje, konkretno o tome koliko osoba dolazi s prostora Osmanskog Carstva te, oprezno i s dozom skepticizma,

²⁸ Primjerice, karte u dodatku knjiga (*Oko Kupe i Korane, Bihać i Bihaćka krajina*) Radoslava Lopašića (usp. dodatke u Lopašić 1890 i Lopašić 1895). Od ostalih karata koje su značajnije korištene treba spomenuti i one iz *Historije naroda Jugoslavije* (usp. Đurđev, Grafenauer i Tadić 1959).

²⁹ Karte su dostupne online na web-stranici *Mapire* (<https://mapire.eu/>).

možemo zaključiti da je riječ o ljudima koji bježe pred osmanskim navalama i migriraju sa svojih prostora kako bi izbjegli osmansku vlast. Tako, primjerice, spomenuti »prebjezi« dolaze s osmanskog prostora. Sužavanjem prostora Hrvatskog Kraljevstva možemo zaključiti da barem dio osoba s prezimenom Horvat dolazi iz njegovih dijelova pod tadašnjom osmanskom vlašću. Ista stvar je s ljudima za koje se navodi da su iz Bosne ili Bugarske. Za kraj treba spomenuti da postoje prezimena koja mogu biti ili određeno mjesto ili neodređen geografski pojam – primjerice osobe za koje piše da su *od Dubrave*, jer postoji više Dubrava na širem prostoru proučavanja, budući da toponim potječe od riječi »dubrava« što znači šuma.³⁰

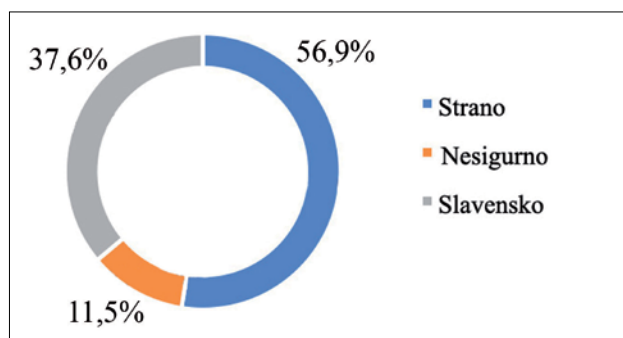
Što, dakle, možemo zaključiti o krajiškim vojnicima na Slavonskoj krajini? Prije svega vidljivo je da većina potječe s prostora Slavenskog Kraljevstva, tj. s prostora današnje sjeverozapadne Hrvatske. Drugu veliku skupinu čine osobe rodom iz istočnih dijelova međurječja Drave i Save (tj. s prostora koji danas zovemo Slavonija), odnosno s tadašnjeg prostora Osmanskog Carstva. Zadnja veća skupina su prostori odakle podrijetlo vuče više desetaka osoba – prostor između rijeke Gline i Une te područje Međimurja i sjeverne obale Drave (današnja Mađarska). Ostali prostori, poput jadranske obale (i današnja Dalmacija), zastupljeni su u manjoj mjeri.³¹

Ipak, postoji značajna razlika između vojske u utverdama i vojske na terenu. Kod utvrđene vojske (riječ je o, ne računajući zapovjedništvo i vodstvo Krajine, o nešto ispod 500 osoba) pokušali smo, koliko je to moguće, razvrstati vojnike u tri kategorije – one po čijem imenu i prezimenu možemo smatrati da su slavenskog podrijetla, one koji su stranog podrijetla (uglavnom njemačkog i mađarskog) i one glede čijeg podrijetla nismo sigurni.³² Pod slavensko podrijetlo brojali smo osobe s tipičnim slavenskim imenima i prezimenima (npr. Petriš od Vinice, Matijaš Bogdanić itd.). Pod strance brojale su se osobe s imenima i prezimenima koja su ili tipična za prostor podrijetla ili na neki način »odskaku« od norme – primjerice, *Hans Khoh*, *Jakob von Prannkg*, *Hans Tyroldt* itd. Treću kategoriju prije svega čine osobe kojima nije navedeno ime i prezime već samo rod vojske (kao već ranije spomenuta posada utvrde Bisaga) – takvih je ukupno 28 u utverdama – kao i osobe za koje je teško čak i pretpostaviti podrijetlo (zbog tipičnog slavenskog imena, ali stranog prezimena ili obrnuto) – npr. *Veitt Nouackh*, *Casper Chrissitätsch* itd. Na kraju smo došli do podataka prikazanih u tablici 1.

Imajući na umu da ne možemo biti potpuno sigurni glede podrijetla i da je u konačnici riječ tek o pretpostavkama, ipak se može zaključiti kako stranci čine znajčajajan dio utvrđnih posada. Moglo bi se

Tablica 1. Pretpostavljeno podrijetlo vojnika u utverdama Slavonske krajine.

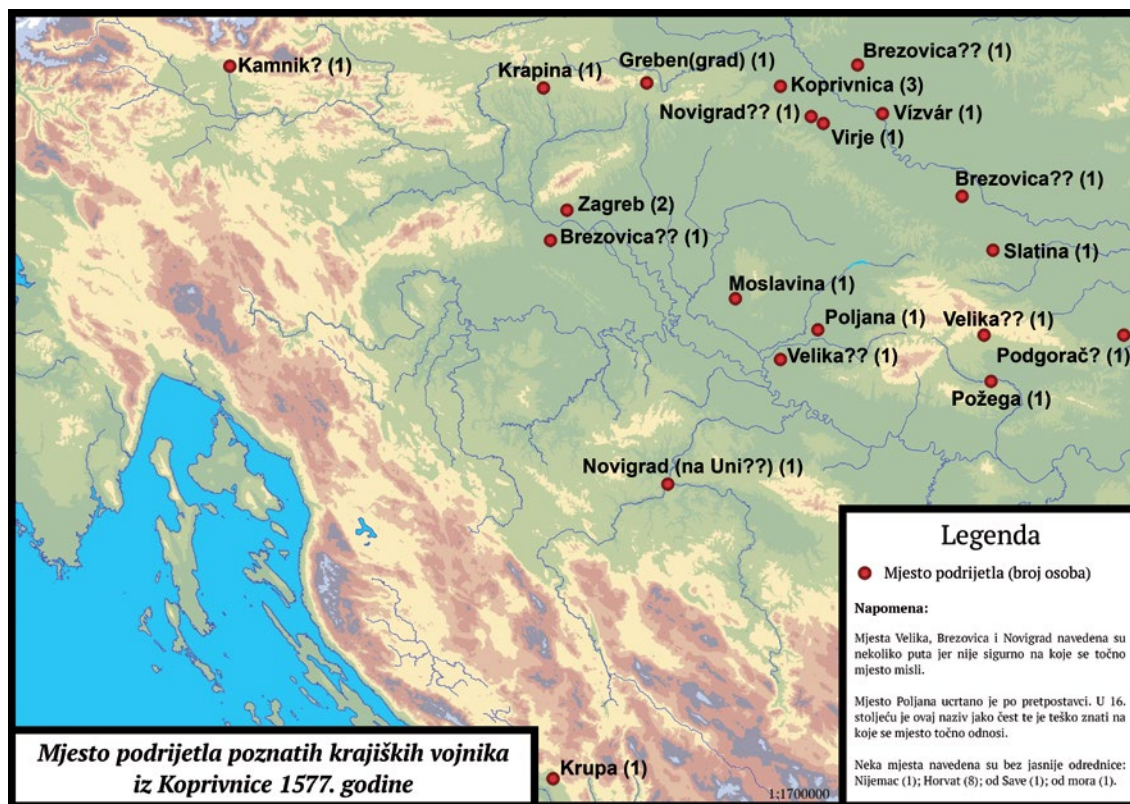
Strano	234
Nesigurno	51
Slavensko	161

³⁰ Postoji također i mogućnost (iako malo vjerojatna) da se sam pridjev *od Dubrave* može tumačiti u smislu *od šume*.

³¹ Migracije s jadranske obale na prostor srednjovjekovne Slavonije ipak su bile prisutne. Iako ovdje analizirana *Muster Lista* ne daje puno podataka, podatci i izvori koje je pronašao Branimir Brgles (usp. Brgles 2019b) potvrđuju migracije (u konkretnom slučaju na prostoru Križevačke županije već se u zadnjoj četvrtini 15. stoljeća, sve do 1519. godine – u tri različita izvora – spominju toponimi Zadar, Šibenik i Trogir što autor povezuje s migracijama stanovništva s tog prostora na prostor Slavonije).

³² Kao metodološka podloga takvom razvrstavanju poslužio je pristup Nataše Štefanec koja imenima na Slavonskoj krajini 16. stoljeća pristupa s dvije podjele: 1. na slavenska i strana, 2. slavenska imena se dodatno mogu podijeliti na »narodna« i novozavjetna, a strana po državama (tj. njemačko, mađarsko, itd.), usp. Štefanec 2005, 575 – 577.

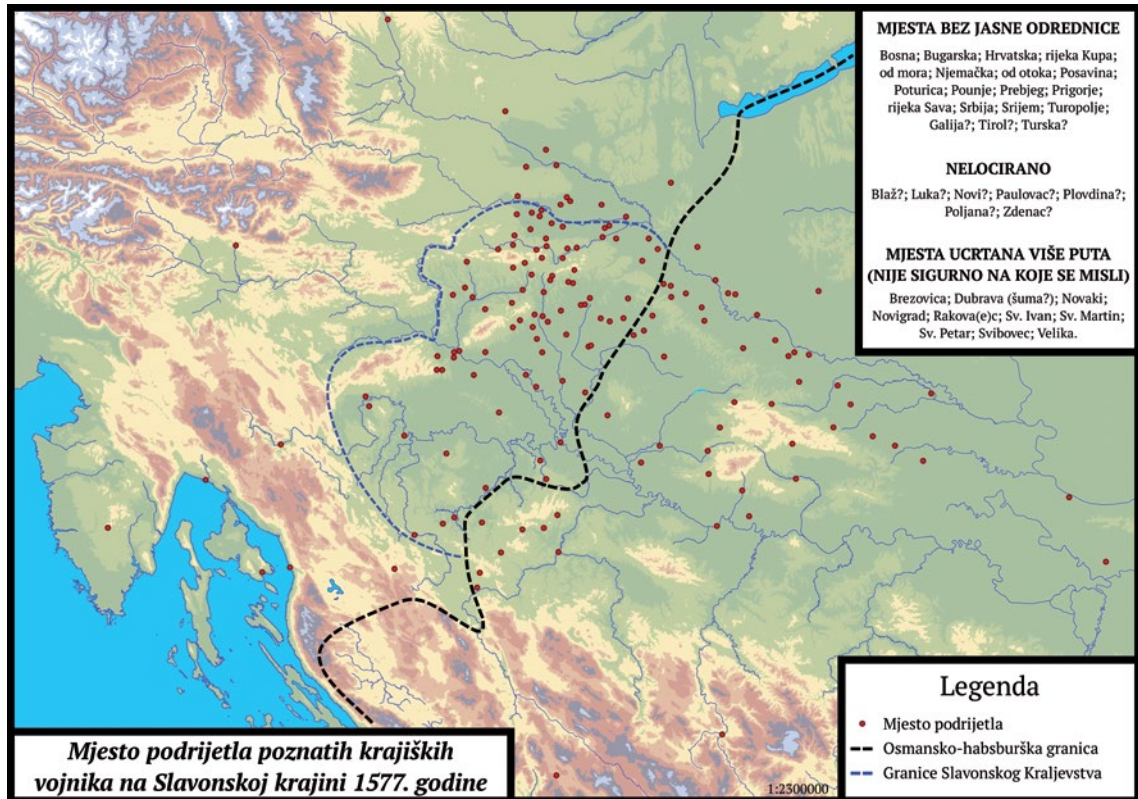
Karta 1. Mjesta podrijetla vojnika iz krajiške utvrde Koprivnica (izradio Filip Šimunjak).

reći da je, računajući sve nedostatke ovakvog pristupa, odnos otprilike podjednak uz prevagu na stranu stranaca. Ovakva situacija nije iznenađujuća jer su se u utvrde, u pravilu, postavljali kvalitetniji i elitniji pješaci, *Teutsch Knecht*, što se u domaćoj literaturi prevodi kao »njemački pješaci«. Iako se među njima ponekad javljaju i osobe slavenskog podrijetla, možemo zaključiti da je u 16. stoljeću taj rod vojske doista uglavnom rezerviran za ljude s germanofonih područja Monarhije. Uz to, u utverdama se nalaze i puškari i razni drugi »specijalisti« kod kojih dominira strano, pretežito njemačko, podrijetlo. Neke utvrde, poput Križevaca, imaju gotovo potpuno stranu posadu. Što se tiče kapetana utvrda, spominju se neka slavenska imena (u Ivaniću *Hannsen Paunouitsch* ili pak u Topolovcu *Jurey Wrainkhouitsch*). Štefanec zaključuje da se tijekom 1570-ih godina na kapetanskim položajima omjer domaćeg plemstva naspram stranog kretao otprilike 1:2.³³

Na priloženoj Karti 1. koja prikazuje podrijetlo krajiških vojnika iz Koprivnice može se vidjeti koliko je prostor podrijetla mogao varirati. Tako je među posadom bilo osoba s prostora tadašnjeg osmanskog dijela Međurječja, osoba s prostora Hrvatskog Kraljevstva te osoba s prostora današnje Slovenije – no, dominacija domaćeg slavenskog stanovništva ipak je vidljiva.

Situacija u terenskoj vojsci (nešto iznad 1500 osoba, a imena njih 1354), drastično je drugačija – ovdje u potpunosti dominiraju vojnici slavenskog podrijetla. Iako će o imenima više riječi biti kasnije, dobar je pokazatelj da se, primjerice, ime Hans kod utvrde posade javlja 32 puta, a slavensko ime Ivan 18 puta, dok se u terenskoj vojsci s tri puta više vojnika javlja samo jedna osoba imena Hans te čak 123 Ivana. Među zapovjednicima husarskih odreda, kojih je bilo deset, spominje se nekoliko domaćih plemića, poput Šimuna Keglevića (*Simon Khegleuitsch*), Petra Rattkaya (*Peter Radkhay*), Ivana Margetića (*Iwan Margetitsch*) ili pak Jakova Sekelja (*Jacob Zäkhll*), a javljaju se i ugarska plemićka prezimena

³³ Štefanec 2005, 569.

Karta 2. Mjesta podrijetla vojnika Slavonske krajine (izradio Filip Šimunjak).

– primjerice Nikola Alapić (*Niclas Alapi*). U jednom kasnijem obrađenom popisu, iz 1630. godine, među zapovjednicima husara više nema domaćih imena te sve odrede vode ljudi njemačkog podrijetla.³⁴ Drugačiju sliku daje pogled na zapovjednike odreda haramija, tj. haramijske vojvode (njem. *Woyuoda*), kojih se spominje 25 – ovdje u potpunosti dominiraju osobe slavenskog imena uz tek nekoliko iznimaka (npr. *Istwan Garray*). Zanimljiva su imena kao *Iwan Pribeg*, *Radkho Pribeg* i *Damian Pribeg*, koja jasno govore da je riječ o ljudima koji su »prebjegli« s osmanske na habsburšku stranu i tada služe kao vojvode. Uz to, za neka se imena može zaključiti da vjerojatno ne potječu sa slavenskog prostora, kao npr. braća *Jurco* i *Ivan Sladoyeuitsch* te *Jurey Radmilouitsch*.

Zanimljivo je primjetiti da, računajući i utvrdnu i terensku vojsku, ima mnogo osoba koje prezime vuku po geografskom podrijetlu. O najbrojnijoj kategoriji unutar ove skupine, Hrvatima, više riječi bit će u nastavku. Uz njih, druga najbrojnija skupina su osobe podrijetlom iz područja uz rijeku Savu – spominju se čak 33 osobe s pridjevkom *od Save* te još sedam osoba čija prezimena/pridjevci govore da su rodom iz Posavine. Spominje se i pet osoba rodom s prostora uz tok rijeke Kupe, četiri osobe *od mora*, tri iz Turopolja te po jedna osoba iz Pounja, Prigorja i Srijema. Od većih geografsko-političkih cjelina spominju se tri osobe iz Srbije, dvije iz Bosne (tri ako računamo i jednu osobu iz Jajca) i jedna iz Bugarske.

³⁴ Ibid.

³⁵ Granice Slavenskog Kraljevstva ucrtane su u opsegu kojeg je kraljevstvo *de iure* imalo na prijelazu srednjega u rani novi vijek (uz uzmicanje istočne granice zbog osmanskih prodora). Ipak, treba istaknuti kako se prostore južno od rijeke Kupe prema kraju 16. stoljeća sve češće naziva Hrvatskom, tj. »Donjom Hrvatskom« (*Croatia inferior*; Klaić 1988c, 594). Čak i saborski spisi druge polovice 16. stoljeća navode da se ovi dijelovi »u današnje vrijeme zovu Hrvatskim Kraljevstvom« (Štefanec 2005, 573; jedan takav spomen iz zaključaka sabora 1570. godine vidi u: Šišić 1916, 291).

HRVATSKI IDENTITET NA PROSTORU SLAVONIJE (SOCIOLOŠKO-ANTROPOLOŠKI POGLED)

Prije nego krenemo na spomen prezimena H(o)rvat u popisu potrebno je definirati pojam »identitet« kako bi se jasno odredilo o kojim procesima nam njihov spomen svjedoči te kako se ne bi stekla kriva slika da su spomenuti H(o)rvati dokaz »hrvatskog nacionalnog identiteta« na prostoru Slavonije u 16. st.³⁶ Mnogi znanstvenici su već isticali da danas postoji razlika između poimanja identiteta u znanosti i identiteta u svakodnevnom govoru. Dok se u svakodnevnom govoru pri spomenu identiteta uglavnom podrazumijeva nešto statično i konstantno, u znanstvenim krugovima već je više desetljeća prevladavajući i općeprihvaćeni stav da su identiteti konstrukti – točnije, situacijski konstrukti.³⁷ Takvi stavovi rezultat su dugog procesa tranzicije s (klasičnog) primordijalnog prema konstruktivističkom shvaćanju. Klasični primordijalni pristup je onaj koji u velikoj mjeri živi i danas u svakodnevnom govoru – shvaćanje zajedničkog etničkog i/ili nacionalnog identiteta u vidu zajedničkog podrijetla i kontinuiteta od davnih vremena (»stoljeća sedmog«) do danas. Još je Max Weber isticao kako ćemo *etničkim grupama nazvati ona ljudska grupiranja koja ... se zasnivaju na subjektivnom vjerovanju u zajedničko podrijetlo* – tj. nije bitno ima li grupa stvarno zajedničko podrijetlo, bitno je da vjeruje da ga ima.³⁸ Radovi znanstvenika (sociologa, antropologa i dr.) sredinom 20. stoljeća, prije svega Fridrika Bartha i Edmunda Leacha, pokazali su da se različite etničke grupe ne temelje na različitim kulturama, već da različite kulture nastaju kao posljedica procesa formiranja različitih grupa.³⁹ Identitet je zapravo stvar percepcije – percepcije sebe u odnosu na druge i drugih u odnosu na tebe.

Dakle, važno je imati na umu da su etnički identiteti konstrukti koji ovise o situaciji – to je važno istaknuti kako nas spomen H(o)rvata ne bi odveo na krivi trag da su oni dokaz genetskog kontinuiteta (ili nekakve genetske povezanosti) između srednjovjekovnih Hrvata i suvremenih Hrvata (tj. identitet treba gledati kao društvenu, a ne biološku kategoriju). No, u najnovije vrijeme i konstruktivistički model našao se pod određenom kritikom – tj. barem u jednom dijelu svoga shvaćanja. Neki autori ukazuju da identiteti, iako jesu konstrukti, ipak nisu uvijek nestabilni i da ne služe uvijek kao strategije za postizanje određenih ciljeva (kao što to drže instrumentalisti). Cijelu raspravu – ali i njeno potencijalno interpretativno rješenje – možda najbolje sumira Peter Heather koji ističe da instrumentalisti i primordijalisti (tj. »nova škola« primordijalista, a ne primordijalisti u klasičnom shvaćanju) nisu kontradiktorni, već da predstavljaju tek dvije krajnosti u spektru povijesnih mogućnosti i da je svaki identitet zasebna priča koju treba posebno proučiti.⁴⁰

³⁶ Ipak treba napomenuti da se pojam »nacija« doista javlja mnogo ranije nego pojava modernih nacija (tako se »Natio Croatiae« javlja već od 13. st. nadalje – usp. Heršak i Lazanin 1998, 150 i Heršak 1999, 32 – 33) – no, naravno da nije riječ o pojmu koji je istoznačan današnjem shvaćanju »nacija« i »nacionalnih identiteta«, što treba imati na umu pri raspravi o predmodernim nacijama (usp. Budak 1999, 12.); Za shvaćanje predmodernih nacionalnih (ili protonacionalnih) identiteta veoma je utjecajan bio članak Anthonyja D. Smitha (vidi Smith 1995 za članak, a također njegovu knjigu *National Identity* iz 1991.) u kojem autor propituje postojanje nacionalnih osjećaja u predmodernim vremenima te zaključuje da postoje određeni osjećaji barem od 16. stoljeća – ističe primjere Engleske, Nizozemske i Francuske (Smith 1995, 38 – 39). Zalaže se za odbacivanje »sve ili ništa« pristupa (sve – primordijalisti/perenijalisti; ništa – modernisti) te smatra da nacije nisu objektivna stvarnost koja postoji oduvijek, ali ni da ne nastaju tek u 19. stoljeću. Konačno, važno je istaknuti da autor radi distinkciju između »masovnih nacija« (moderno doba) i predmodernih nacija – da bi nacija postojala ne mora nužno svaki pojedinac osjećati pripadnost, već je bitno postoje li takvi osjećaji (pri čemu se treba voditi računa o tehnološkim limitacijama vremena koje u to doba nisu niti mogle proizvesti nacije u današnjem smislu riječi).

³⁷ Sekulić 2007, 348.; Vidi također: Sekulić 2010.

³⁸ Sekulić 2007, 352.; Weber 1978, 389 (za srpski prijevod vidi: Weber 1976, 327).

³⁹ Barth 1969, 14; Heather 2008, 21.

⁴⁰ Heather 2008, 39 – 42.; Heather ističe kako je »nova škola« primordijalista ostvarila napretke u odnosu na stara shvaćanja te da uspješno dokazuju da se u nekim slučajevima pripadnost skupini doista »nasljeđuje« i ponekad utječe na ponašanje pojedinaca u vidu djelovanja suprotnog od njihove vlastite koristi (što drže instrumentalisti). Isto tako imamo i dokaze o slučajevima kada su identiteti doista produkt određenih »instrumentalizacija« elita ili interesnih skupina. Dakle, konstatacija da je riječ o dva kraja istog spektra čini se veoma razumnom.; Mogli bismo reći da su se identiteti nekoć shvaćali prečvrsto, no čini se da je danas tuma-

Postavlja se pitanje koliko je u slučaju Hrvatske i Slavonije među običnim ljudima postojao osjećaj pripadnosti nekoj široj skupini? Ako je suditi prema ovome popisu doista je bilo tragova osjećaja »hrvatstva« i među običnim ljudima – tj. osobama koje nose prezime Horvat. Specifično je da se ovaj naziv pojavljuje u obliku »pravog prezimena«, a ne pridjevka – tj. Horvat, a ne »od H(o)rvatske« – što nam sigurno govori da su ti ljudi ili njihovi upisivači bili svjesni da biti iz Koprivnice nije bilo isto što i biti iz Hrvatske. Treba naglasiti da je na današnjem hrvatskom prostoru u prošlosti bilo mnoštvo identiteta, od kojih su hrvatski bili tek neki – hrvatsko srednjovjekovno plemstvo, hrvatsko stanovništvo Istre, Hrvati u književnosti, Horvati u Slavoniji, itd.⁴¹ Nije nam u potpunosti jasno kako je i zašto hrvatski identitet nadvladao sve ostale – zašto su zajedničke institucije i obilježja Hrvatske i Slavonije (sabor, ime kraljevstva, grb i dr.) u konačnici postale primarno hrvatske, iako je još u 17. stoljeću grb zajedničkog sabora bio upravo slavonski.⁴² Stvari postaju još kompleksnije kada znamo da se dio slavonskog plemstva, svećenstva i inteligencije odupirao kroatizaciji – primjerice Antun Vramec (1538. – 1588.) svoj jezik naziva *slovenski* (slavonski)⁴³, isto radi Juraj Habelić (1609. – 1678.) koji ga također naziva *slovenski* ili pak Nikola Krajačević (1582. – 1653.) koji u predgovoru djela *Sveti evangelijomi* (1651.) kaže da je spomenuta knjiga prijevod *na naše pravo slovensko zagrebačko slovo* (kajkavski slavonski jezik).⁴⁴ Nešto se, izgleda, važno promijenilo na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće – no što?⁴⁵ Proces kroatizacije Slavonije, barem za sada, ne razumijemo potpuno – isto kao što zapravo ne razumijemo niti nastanak i korijene srednjovjekovnog slavonskog identiteta⁴⁶. No, u konačnici je evidentno da je hrvat-

čenje otišlo previše na stranu prelagoga shvaćanja i da identitete vidimo kao veoma nestabilne konstrukte koji lako nastaju i nestaju i koje bilo koja osoba može shvatiti kako joj odgovara. No, niz slučajeva pokazuje da nije doista tako i da ne može baš svaka osoba postati dio bilo koje skupine te da ne nestaje svaka skupina jednako lako – u sličnim situacijama jedna skupina može doživjeti kolaps, a druga uspjeti preživjeti. Heather odlično sažima srž ove misli konstatacijom da *identitet jest situacijski konstrukt, ali očito neke situacije konstruiraju jače grupne identitete* (Heather 2008, 42).

⁴¹ Budak 2010, 5.

⁴² Pálffy 2003, 42 navodi kako je *kod banskog stola* (»*tabula banalis*«) *ostala i dužnost slavonskog suca* (»*prot-honotarius regni Sclavoniae*«) *koja je još u kasnom srednjem vijeku igrala važnu ulogu, a koji je još u 17. stoljeću koristio* (1496. god. obnovljeni) *slavonski grb i pečat*. Više o ovoj funkciji vidi u: Klaić 1988c, 632 – 634.; Hrvoje Petrić ističe kako mnogi slavonski plemići za svoju domovinu u 16. i 17. st. drže Slavonско Kraljevstvo, a ne zajedničko Hrvatsko-slavonsko Kraljevstvo, te na nizu isprava potvrđuje kontinuitet slavonskog imena kroz 17. st. (primjerice 1645. godine kada se ono naziva *orsag Slovenski*, usp. Petrić 2012, 211 – 213).

⁴³ Petrić 2012, 215 – 216.

⁴⁴ Budak 2000, 14.; Posebno je interesantan Krajačević budući da kroz cijelo djelo dosljedno koristi pojmove *slovenski jezik* i *slovenski orsag* (zemlja/država). Slična je situacija i u predgovoru njegove *Molitvene knjižice* (1640.), gdje koristi pojmove *Slavonci*, *slavonski jezik*, *slavonsko pismo*, *slavonske knjige* i *slavonski* (ibid. 14 – 15); Više o drugim autorima koji također svoj jezik nazivaju slavonski vidi u: Petrić 2012, 215 – 221.

⁴⁵ Odličan pregled ovog procesa napisao je Neven Budak (usp. Budak 2000). Budak bilježi cijeli niz stavova različitih hrvatskih i slavonskih intelektualaca onoga vremena te ističe neke ključne mehanizme i procese koji su utjecali na proces spajanja hrvatskog i slavonskog identiteta (seoba stanovništva južno od Kupe u Slavoniju, preseljenje hrvatskog plemstva, propast slavonskog i hrvatskog plemstva koji je prisilio »ostatak« na suradnju te aktivnost intelektualaca). No, niti Budak nije siguran zašto i kako dolazi do konačne prevage hrvatskog identiteta, ali dobro uočava da je ključan period prevage bio krajem 17. i početkom 18. st.

⁴⁶ Načelno možemo reći da postoje dvije glavne struje tumačenja – oni koji smatraju da je naziv »Slaven« samoidentifikacija Slavena (ta je teorija veoma stara i zasniva se na ranije široko podržavanoj ideji da je osjećaj »slavenstva« nastao temeljem zajedničkog jezika tih skupina) te oni koji smatraju da je naziv »Slaven« nametnut »izvana« te da ga je slavenska populacija prihvatila (nedavno je takve stavove nanovo argumentirao Florin Curta koji ključnu ulogu pri formiranju slavonskog identiteta daje Bizantu – usp. Curta 2002). U vidu »slavonskog« identiteta zanimljivo je spomenuti opservaciju Denisa Alimova koji uočava sličnost u razvoju »općenitog slavenskog identiteta« na prostoru Slavonije i jugozapadne Slovačke (tzv. Nitranska Kneževina) u ranome srednjem vijeku. Zaključuje kako se na oba teritorija iz nekog razloga (vjerojatno povezanog s Avarskim Kaganatom) nije uspio stvoriti stabilni identitet zajednice već su prevladale *lokalne varijacije etnonima* »*Slaveni*« (usp. Alimov 2008, 110).

U hrvatskoj historiografiji također su se javile dvije struje o tome odakle naziv »Slavonija« potječe – od samih stanovnika ili »izvana«. Tako, primjerice, Nada Klaić tvrdi da je Slavonija čitav srednji vijek nosila opće slavensko ime – slavenska zemlja ili Slavonija – koje su joj dali njeni prvi slavenski naseljenici u VI st. (Klaić 1975, 97). S druge strane Robert Zett misli da je ime nametnuto iz perspektive Ugarskog Kraljevstva koji su

ski identitet prevagnuo nad drugima te u tom smislu nisu krive konstatacije mnogih autora da je hrvatski identitet, kao zapravo i svi identiteti, odabran – jedino nam nije u potpunosti jasno zašto je odabran.⁴⁷

Konačno, što znamo o širenju hrvatskog imena na temelju ovoga popisa? Prije svega potrebno je istaknuti da se u analizi priklanjamo mišljenju istaknutog jezikoslovca Petra Šimunovića koji je konstatao kako je prezime Horvat tipičan primjer *etničkog ili etnonimskog* pridjevka. Štoviše, autor se pri definiranju te podskupine pridjevka poslužio upravo primjerom Horvata: *Takvi etnonimi postaju zatim prezimena u zemljama druge etničke pripadnosti i u krajevima tuđe državne administracije. To potvrđuje prezime Horvat, koje je sa svojim inačicama najfrekventnije prezime u Sloveniji, Mađarskoj, Slovačkoj i na teritoriju sjeverozapadne Hrvatske.*⁴⁸ Njegova promišljanja poklapaju se i s rezultatima naše analize – naime, nije slučajno što je prezime Horvat i danas najrasprostranjenije na prostoru sjeverozapadne Hrvatske, odnosno ranonovovjekovne Slavonije, već je takva situacija upravo rezultat nastanka pridjevka usred doseljavanja stanovnika Hrvatskog Kraljevstva na prostor Slavonije.⁴⁹

U popisu Slavonske vojne krajine 1577. godine ukupno se spominje barem 95 osoba podrijetlom iz Hrvatske (5,3% od ukupnog broja imena) – 93 Horvata, jedan *Crobatt* i jedan *Croatto*. Daleko ih se najviše nalazi u terenskim vojskama po Slavoniji – njih 82. Preostali se nalaze u utvrdama, redom – Koprivnica (8), Đurđevac (2), Zagreb (2) i Varaždin (1). Za trojicu vojnika u terenskoj vojsci uz hrvatsko se podrijetlo spominje i konkretno mjesto – *Michal Horwatt od Kladuscha* (iz Kladaša), *Gregor Horwatt od Topuškha* (iz Topuskog) i *Marko Horwatt od Zetina* (iz Cetina). Iako se na prvi pogled pet posto može činiti kao malen broj, ipak je riječ o pojedinačno daleko najbrojnijoj skupini na Slavonskoj krajini. Zanimljivo je da nema niti jedne izvedenice prezimena Horvat – primjerice današnja prezimena kao Horvatinčić, Horvatić i sl.⁵⁰ – što je razumljivo s obzirom na ranije opisani kontekst. Naime, riječ je tek o prvim »valovima« prodiranja hrvatskog imena na slavonski prostor te stoga ne treba čuditi što još nije došlo do raznih »deformacija« prezimena, kao što će to biti u narednim stoljećima. Ova skupina od niti stotinjak osoba predstavlja »jezgru« širenja hrvatskog imena na slavonski prostor – treba imati na umu da je ovo popis isključivo krajiških vojnika te je civilnog stanovništva koje je dolazilo u ovim prvim valovima stapanja Slavonije i Hrvatske vjerojatno bilo više. Isto tako treba voditi računa i o ženama i djeci spomenutih krajiških vojnika koji su također preuzimali muževo, odnosno očevo, prezime. Ostaje otvoreno pitanje jesu li se spomenuti H(ο)rvati samo-identificirali tako ili je habsburški zapisivač, djelujući iz habsburške perspektive koja je u 16. stoljeću već sve stanovnike Kraljevine Hrvatske nazivala Hrvatima, pridao ljudima takvo prezime. Obje mogućnosti su otvorene,⁵¹ no u konač-

taj prostor nazivali po njegovim stanovnicima. No, dodaje kako su *Slaveni iz Slavonije kao svoj vlastiti naziv (endohoronom) koristili oblike: »Slovenska zemlja«, »Slovinska zemlja«, »Slovenski orsag«, kao i »Slovinje«.* U osnovi, to je autohtoni odgovor na latinsko-ugarsko ime »Slavonia« i to s istim pojmovnim sadržajem. Definiranje sebe kao slavenske zemlje, u opreci prema Mađarima, no unutar jedne te iste države (Zett 2013, 494).

⁴⁷ Spomenimo ovdje samo kratko da je nedavno Boris Golec izdao zanimljivu studiju koja dokazuje kako je na prostoru istočne Slovenije u periodu između 16. i 19. stoljeća bilo nekoliko prostora koji su također djelomično ili gotovo potpuno »kroatizirani« – ali je na kraju ipak prevladao slovenski identitet (usp. Golec 2018).

⁴⁸ Šimunović 2008, 136 – 137.; Vidi također: Šimunović 2006, 58 – 59.

⁴⁹ Ovdje treba istaknuti kako Šimunović uočava da se na prostoru tadašnje Slavonije prezime Horvat javlja već od 15. st. (navodeći kao dokaz *obilnu antroponimijску građu Čazmanskog kaptola*), no zaključuje da *premda smo ustvrdili prisutnost etnonimskog prezimena Horvat već u 15. st. u savsko-dravskom međurječju valja reći da je glavnina tih prezimena nastala po sjevernoj Hrvatskoj za masovnih seoba hrvatskog pučanstva u 16. st. nakon turskih provala* (Šimunović 2008, 153 – 154; prezime Horvat dokazano je u 15. st. i na primjeru susedgradskog i donjostubičkog vlastelinstva, usp. Brgles 2019a, 230). Zanimljivo je istaknuti da se iz istog razloga – tj. preseljenja stanovnika usred turske ugroze – prezime Horvat (u različitim varijacijama) javlja kao veoma popularno i u Mađarskoj, Slovačkoj te Sloveniji.

⁵⁰ Štefanec 2005, 573.

⁵¹ Postoji cijeli niz primjera u kojima je vanjski (često imperijalni) centar moći utjecao na formiranje identiteta grupa, kako unutar svog teritorija, tako i na njihovoj periferiji. Poznati su slučajevi takvih interpretacija u formiranju germanskih skupina kasne antike pod djelovanjem Rima, a relativno nedavno Florin Curta iznio je zanimljivu interpretaciju da i naziv »Slaveni« zapravo ima korijen u bizantskoj perspektivi – tj. da je upravo terminologija bizantskog (romejskog) dvora utjecala na nazivlje budućih slavenskih skupina (usp. Curta 2002.); Danas se većina povjesničara slaže da su Hrvati u ranome srednjem vijeku uglavnom predstavljali

nici je rezultat bio isti – hrvatski identitet i ime počeli su prodirati na prostor srednjovjekovne Slavonije, bilo da su njegovi nositelji došli s njim ili ga tek dobili djelovanjem habsburških vojno-krajiških struktura. Možemo pretpostaviti da se među njima, ako su H(o)rvati doista dobili to »prezime« tek na slavonskom prostoru, sigurno pojavila određena svijest da nisu jedini koji nose to prezime te da je vjerojatno između njih i drugih pojedinaca iz njihove jedinice/utvrde, koji su također nosili isto prezime, postojala određena sličnost i da se počeo razvijati osjećaj grupnosti.

Treba spomenuti da imamo i ranije zapise, ovoga puta osmanske provenijencije, o postojanju Hrvata s njihove strane »granice«. Proučavajući dva osmanska popisa, iz 1554. i 1558. godine, Klara Hegyi bavila se habsburškim zarobljenicima koji su nakon zarobljavanja prešli u osmansku službu. Riječ je o popisima Budimskog ejaleta koji je u to doba obuhvaćao i prostor Slavonije (ali ne i Hrvatske). Navodi da se 1554. godine spominje deset Hrvata (*Hirvat oğlani*) i jedna osoba s Jadrana (*Körfes*) te da je većina (misleći na sve zarobljenike) bila u vojnoj službi i prije prebacivanja na osmansku stranu (tj. riječ je uglavnom o ratnim zarobljenicima). Ukupno je popisano 3412 vojnika, od čega je njih 54 bilo bivših zarobljenika. Četiri godine kasnije, u popisu iz 1558. godine, nalaze se imena 814 vojnika prema čemu Hegyi zaključuje da su vjerojatno popisali samo novopridošle vojnike. Ukupno ima svega 14 novih vojnika-bivših zarobljenika, a od toga dvojica Hrvata.⁵² Još jedan zanimljiv popis potječe iz 1578/9. godine, a riječ je o evidenciji sultanove konjice iz Konstantinopola koja služi u Budimskom pašaluku i prima plaću od Porte. Od 2434 osobe spominje se »nacionalnost« njih 555, od čega je više desetaka osoba navedeno kao Hrvati (хърват [hărvat]).⁵³

Što možemo zaključiti na kraju (ali i početku) ove »hrvatske priče«? Hrvatska i Slavonija, dvije odvojene političke cjeline, obje svedene na »ostatke ostataka« i pretvorene u svojevrsnu tampon-zonu habsburškog zaleđa pred nadirućim Osmanlijama, bile su od kraja 15. stoljeća prisiljene na suradnju, najprije u obliku zajedničke banske časti, a zatim i zajedničkim saborom. Područje s jedne i druge »strane Gvozda« počelo se pretvarati u jednu cjelinu – spor proces koji će potrajati sljedećih nekoliko stoljeća, no započeo je upravo tu, na razmeđu srednjega i novoga vijeka. Osmanska ugroza i ekspanzija stvorila je iskrpu koja je zapalila procese koji će definirati povijest današnje Hrvatske. Plemstvo koje je dijelom otjerano sa svojih »ognjišta«, a dijelom potisnuto s njih radi uspostave krajiškog sustava, konsolidiralo se tek oko uskog prostora između Une i Save – na ostacima »ostataka ostataka«, jezgri buduće Banske krajine. Stvorena je situacija krize, borbe za egzistenciju – savršene okolnosti za početak procesa konsolidacije »situacijskog konstrukta« – identiteta. Popis iz 1577. godine, kao i mnogobrojni osmanski izvori – bilo da je riječ o popisima koje smo spominjali ili zapisima putopisaca – spominju nekakve »H(o)rvate«.⁵⁴ Jesu li ti ljudi prenosili nacionalni, etnički ili neki treći identitet – zapravo nije ni važno. Svjesno ili nesvjesno s njima se vremenom širilo i h(o)rvatsko ime na prostor Slavonije. Devedeset i pet osoba koje ovaj popis spominje bile su ne samo akteri, nego, prenoseći to prezime posredno do nas preko habsburških izvora, ujedno i tihi svjedoci toga procesa. Tijekom 16. stoljeća Hrvatska i Slavonija pretvorene su u svojevrsnu kutiju u kojoj su identiteti postali »Schrödingerova mačka«. Stihovi koje je Ivan Zakmardy zapisao mogli su, teoretski gledano, biti i *Illa Ego Croatia, ac unita Sclavonia tellus – Ja sam ta Hrvatska, koja je sada Slavonija*. Ostaje otvoreno pitanje zašto su baš hrvatski identitet i hrvatsko ime odnijeli prevagu jer jednako je vjerojatno da je tijekom prošlosti mogao poći putem koji će u konačnici stvoriti državu Slavoniju i naciju Slavonaca – ali nije. Zašto? Dok se ne provedu daljnja istraživanja i ne usuglase mnoge interpretacije teško je odgovoriti na ovo

elitu (tj. kasnije plemstvo) te da je hrvatski identitet prije svega bio vezan uz tu kategoriju stanovništva Hrvatskog Kraljevstva (usp. primjerice Budak 2008, 240 – 241, te za ranije autore djela Nade Klaić koja je u cijelom nizu radova zastupala takvu tezu). Nameće se dakle pitanje, u pogledu širenja identiteta, je li (i, ako da, kada) hrvatski identitet izašao iz okvira elite/plemstva i počeo prodirati i »među obične ljude« ili je pak njegovo prodiranje upravo posljedica habsburškog izjednačavanja »svi iz Hrvatskog Kraljevstva = Hrvati«? Pitanje svakako zahtijeva daljnja istraživanja.

⁵² Hegyi 2007, 85 – 89.

⁵³ Hegyi 2007, 90.; Hegyi 2018, 251, fusnota 2 na str. 260.; Usp. Kalicin 1990, 43 – 77.

⁵⁴ Budak 2009, 492 postavlja legitimno pitanje, kao odgovor na Fineovu knjigu – ako nije postojao etnički identitet Hrvata, kako to da toliki putopisci jasno razlikuju Hrvate od ostalih zarobljenika?

pitanje. Možda odgovor treba tražiti u činjenici da je Hrvatsko Kraljevstvo imalo poseban status unutar Ugarskog Kraljevstva za razliku od Slavonije pa je stoga bilo »poželjnija opcija«. Je li možda riječ o nekom drugom pragmatičnom razlogu – primjerice da je Hrvatska imala spomen kraljeva i mnogo više povijesnih zapisa te je zato bila bliža inteligenciji i elitama, pružala im više materijala za legitimaciju raznih interesa, u procesu aktivnijeg formiranja u moderno doba. Ili je, pak, kao što neki autori smatraju, posrijedi da su jednostavno neki identiteti »jači« od drugih i da je zato hrvatski nadvladao? Pitanje ostaje otvoreno, a jedino što možemo zaključiti jest da Hrvatska i Slavonija predstavljaju historijsku enigmu, »kutiju« s mnoštvom potencijalnih ishoda, iz kojih je u konačnici kao »pobjednik« izašao hrvatski identitet – isti onaj koji su još davnih 1570-ih godina ovdje spomenuti H(o)rvati prenosili prema sjeveroistoku.

OSOBNNA IMENA KRAJIŠKIH VOJNIKA NA SLAVONSKOJ KRAJINI⁵⁵

Već smo naznačili da postoje razlike u podrijetlu utvrđenih vojnika u usporedbi s terenskom vojskom. Takva razlika vidljiva je po pitanju imena što, naravno, ne treba čuditi ako imamo na umu raniju konstataciju da u utvrdama otprilike 50% vojnika nije sa slavenskog prostora. Najprije o okvirima analize – kao i svi protostatistički popisi i ovaj ima određene manjkavosti, prije svega u pogledu nesistematičnosti jer, nažalost, nisu popisana imena svih plaćenih krajiških vojnika na Slavonjskoj krajini. U slučaju utvrđene vojske ukupno se spominju 443 osobe (u to ne računamo 7 članova zapovjedništva Slavonske krajine i 10 poštara), no imena se navode samo za njih 416 (dakle 27 osoba nije upisano imenom). Problem predstavlja i praksa germanizacije imena budući da su upisivači bili germanofoni, kao i povremene greške pri upisivanju⁵⁶ – ipak, bez većih problema uspješno su razriješeni gotovo svi slučajevi. Konačno tu je i pitanje neplaćenih krajiških vojnika na Slavonjskoj krajini – naime, na *Muster Listama* ne popisuju se (barem prije 18. stoljeća) vojnici koji na krajini služe bez plaće, a upravo je takvih vojnika znalo biti i po nekoliko puta više od plaćenih, prema nekim procjenama 6 do 7 tisuća u slučaju Slavonije.⁵⁷ Ipak, unatoč svim nedostacima, *Muster Lista* iz 1577. godine obiluje podacima koji se mogu iskoristiti za demografsku analizu, naročito za analizu imenske strukture.

Najzastupljenija imena (spomen više od 5 puta) među utvrdomnom posadom su sljedeća:⁵⁸

IME	VARIJANTE	TRANSKRIPIT	BROJ OSOBA ⁵⁹	POSTOTAK
Ivan			56	13.5%
	Ivan	<i>Iwan</i>	17	
	Ivanuš	<i>Iwanusch</i>	2	
	Ivaniš	<i>Iwanisch</i>	1	
	Hans	<i>Hannß</i>	31	
	Hansen	<i>Hannsen</i>	1	
	Januš	<i>Janusch</i>	4	
Juraj			34	8.2%

⁵⁵ Analiza rađena na temelju *Muster Liste* koju je obradila i na internetu objavila prof. Nataša Štefanec (vidi: http://www.ffzg.unizg.hr/pov/zavod/demografija/sites/default/files/MUSTER_LISTA_1577_EXCEL.XLS).

⁵⁶ Štefanec 2005, 567.

⁵⁷ Tako, primjerice, Vlaški statuti iz 1630. godine navode da će se u Slavoniji, u slučaju napada Osmanlija, za dva, a najviše tri sata, pod punom ratnom spremom na jednome mjestu okupiti uvijek **barem šest ili sedam tisuća vlaških vojnika**, dok im se i oni koji su udaljeniji, a na primljeni znak dotrče, ne uzmognu pridružiti ... (Roksandić, Višnjčić 1999, 42; Štefanec 2005, 564 – 565).

⁵⁸ Pri kategorizaciji je od velike pomoći bio rad Branimira Brglesa i Ankice Čilaš Šimprage (usp. Brgles i Čilaš Šimpraga 2016).; Brgles je naknadno izdao i knjigu u kojoj je u jednom od poglavlja detaljnije rasčlanio, obradio i analizirao imensku strukturu susjedgradskog i donjostubičkog vlastelinstva (usp. Brgles 2019, 211 – 257).

⁵⁹ Osobe koje nose dva imena pribrojene su u sumu oba svoja imena. Njih je ukupno bilo sedam u utvrđenoj vojsci (*Hannß Fridrich, Georg Ambrosy, Georg Wolff, Marttin Turner, Hannß Ruedolff, Hanns Christoff, Hannß Vlrich*), dok u terenskoj vojsci niti jedna osoba ne nosi dva osobna imena.

IME	VARIJANTE	TRANSKRIPT	BROJ OSOBA ⁵⁹	POSTOTAK
	Georg	<i>Georg</i>	21	
	Juraj	<i>Jurey</i>	1	
	Jurica	<i>Juriza</i>	4	
	Jurko	<i>Jurco</i>	8	
Stjepan			20	4.8%
	Ištvan	<i>Istuan</i>	6	
	Stefan	<i>Steffan</i>	14	
Jakov		<i>Jacob</i>	17	4.1%
Nikola			17	4.1%
	Mikloš	<i>Miclosch</i>	2	
	Mikula	<i>Miculla</i>	10	
	Niklas	<i>Niclaß</i>	5	
Matej⁶⁰			17	4.1%
	Matej	<i>Mathes</i>	7	
	Matejko	<i>Mateykho</i>	1	
	Mateaš	<i>Mateasch</i>	9	
Andrija			16	3.8%
	Andraš	<i>Anndrasch</i>	7	
	Andre	<i>Anndre</i>	9	
Petar			15	3.6%
	Petar	<i>Petter</i>	13	
	Petriš	<i>Petritsch</i>	2	
Mihael			14	3.4%
	Michal	<i>Michall</i>	14	
Martin		<i>Martin</i>	14	3.4%
Blaž			14	3.4%
	Blaž	<i>Blasch</i>	9	
	Blaži	<i>Blaßy, Blasy</i>	4	
	Blažko	<i>Blaschkho</i>	1	
Gregor		<i>Gregor</i>	11	2.6%
Wolf			9	2.2%
	Wolf	<i>Wolff</i>	8	
	Wolfgang	<i>Wolffgann</i>	1	
Žigmund		<i>Sigmundt</i>	8	2%
Luka			8	2%
	Lukas	<i>Lucas, Lucatsch</i>	8	
Kristof		<i>Christoff</i>	8	2%
Šimun		<i>Simon</i>	7	1.7%
Gašpar			6	1.4%
	Kasper	<i>Caspar, Casper, Chasper</i>	6	

Uz navedena imena koja se spominju do pet puta javljaju se još 32 imena. Zanimljiva su imena kao npr. Abraham (2 puta, Varaždin i Križevci), David (2 puta, Đurđevac i Križevci) i Jeronim⁶¹ (*Hieronimus*, 1 put u Križevcima), a uz svih pet slučajeva veže se i njemačko prezime – možda bismo mogli, s oprezom, zaključiti da je riječ o osobama židovske vjeroispovjesti ili – možda čak vjerojatnije – protestantima budući da su i oni nje govali starozavjetna imena? Ima i nekoliko zanimljivih i za slavonski

⁶⁰ Zanimljivo da se kod utvrđene vojske javlja ime Matej (8 puta), dok se u terenskoj vojsci ne javlja niti jednom, već se javljaju samo varijacija Mateaš i Mate. Također, u utvrđnoj posadi se javljaju dvojica s imenom Mate, no za to ime nismo sigurni kome pripisati (Matija ili Matej).

⁶¹ Možda je zanimljivo spomenuti da se za ovo ime, koje nose i Židovi i kršćani, spominje kao popularno dosta rano na prostoru Dalmacije, a kao što vidimo u kontinentalnom dijelu hrvatskog povijesnog prostora spominje se samo jedna osoba. Tako je među pripadnicima zadarskog patricijata u popisu 1529. godine ime Jeronim (*Hieronimo*) drugo najpopularnije nakon Šimuna (*Simon*), što Domagoj Madunić povezuje s povećanjem interesa dalmatinskih humanista za ovog kršćanskog sveca (usp. Madunić 2009, 47).

prostor potpuno neobičnih imena koja se spominju samo jednom – primjerice *Ganndolff, Ludwig, Melkior, Osvald, Wilhalm* ili pak *Wolffganng*. Neka imena koja su u terenskoj vojsci dosta zastupljena u utvrđenoj nisu, a i obrnuto (najbolji primjer je ime Matej koje se u terenskoj vojsci uopće ne spominje). Pomalo neočekivano, s obzirom na kršćanski sastav habsburške vojske, prisutna je tek jedna osoba koja nosi ime Kristijan (*Christan Stainer*).

U terenskoj vojsci situacija je sljedeća – popisano je 1355 osoba, a samo 3 nemaju ime. Dakle, ukupan broj osoba s imenima na temelju kojih je rađena analiza iznosi 1352. Detaljno slijedi:

a) Imena koja se spominju više od 40 puta:

IME	VARIJANTE	TRANSKRIPIT	BROJ OSOBA	POSTOTAK
Ivan			159	11.8%
	Ivan	<i>Iwan</i>	123	
	Ivanac	<i>Iwanaz</i>	1	
	Ivaniš	<i>Iwanisch</i>	10	
	Hansen	<i>Hannsen</i>	1	
	Janko	<i>Jannco, Jannckho</i>	2	
	Janši?	<i>Jantschi</i>	1	
	Januš	<i>Janusch, Janosch</i>	21	
Juraj			134	10%
	Jurko	<i>Jurco</i>	83	
	Juriš	<i>Jurischa</i>	1	
	Jurica	<i>Juriza</i>	32	
	Juraj	<i>Jurey</i>	18	
Mihael			102	7.5%
	Michal	<i>Michall</i>	102	
Petar			94	7%
	Petar	<i>Petter</i>	65	
	Petriš	<i>Petritsch</i>	29	
Stjepan			85	6.3%
	Ištvan ⁶²	<i>Istuan</i>	54	
	Stefan	<i>Steffan</i>	28	
	Stipan	<i>Stipan, Stipann</i>	3	
Matej			78	5.8%
	Mateaš	<i>Mateasch</i>	78	
Nikola			76	5.6%
	Mika	<i>Mica</i>	2	
	Mikica	<i>Micza</i>	1	
	Mikloš	<i>Miclosch</i>	20	
	Miko	<i>Mico</i>	2	
	Mikula	<i>Miculla, Micula</i>	47	
	Mikulica	<i>Miculiza</i>	2	
	Niklas	<i>Niclasen</i>	2	
Andrija			63	4.7%
	Andraš	<i>Anndrasch</i>	61	
	Andre	<i>Anndre</i>	2	
Martin			59	4.4%
		<i>Martin, Marto (1)?</i>		
Gregor			54	4%
		<i>Gregor</i>		

⁶² Zanimljivo da se kod Brgles i Čilaš Šimpraga 2016 ne navodi niti jedan Ištvan, a ovdje je to popularno ime. Moguće da je riječ o praksi upisivača?

b) Imena koja se spominju između 5 i 40 puta:

IME	VARIJANTE	TRANSKRIPT	BROJ OSOBA	POSTOTAK
Blaž		<i>Blasch</i>	39	2.9%
Toma			39	2.9%
	Tomaš	<i>Tomasch, Tamasch</i>	39	
Pavao			35	2.6%
	Paul	<i>Paull</i>	26	
	Pauliš	<i>Paulisch</i>	1	
	Paulo	<i>Paukho, Pauckho</i>	8	
Marko		<i>Marco</i>	33	2.4%
Mate⁶³		<i>Mathe</i>	26	2%
Franjo			21	1.6%
	Ferenc	<i>Ferennz</i>	19	
	Franje	<i>Franye</i>	2	
Luka			18	1.3%
	Lukač	<i>Lucatsch</i>	18	
Antun			15	1.1%
	Antal	<i>Annthall</i>	14	
	Antol	<i>Anthon</i>	1	
Jakov		<i>Jacob, Jacoben</i>	14	1%
Lovro		<i>Lorenz, Larennz</i>	14	1%
Ambroz			13	1%
	Ambroš	<i>Ambrusch</i>	12	
	Ambrek?	<i>Ambregkh</i>	1	
Gašpar			12	0.9%
	Kasper	<i>Casper, Caspar</i>	12	
Rad**			12	0.9%
	Radan	<i>Radan</i>	1	
	Radko	<i>Radtkho, Radkho</i>	2	
	Rado	<i>Rado</i>	1	
	Radoslav	<i>Radoslaw, Radossau</i>	2	
	Radovan	<i>Radowan</i>	4	
	Radula	<i>Radula</i>	2	
Stanko		<i>Stannckho</i>	11	0.8%
Simon		<i>Simon</i>	9	0.7%
Baltazar		<i>Walthaser, Ballhaser, Balthasar, Balthaser</i>	8	0.6%
Vuk**			8	0.6%
	Vuk	<i>Wuckh, Wukh</i>	7	
	Vuksan	<i>Wuckhsan</i>	1	
Benedikt			7	0.5%
	Benedikt	<i>Benedict</i>	5	
	Benko	<i>Bennkho</i>	2	
Bena		<i>Benna, Bena</i>	6	0.4%
Dmitar		<i>Dimiter, Dimitter</i>	6	0.4%
Emerik		<i>Embrich, Emrich</i>	6	0.4%
Vrban		<i>Vrban</i>	6	0.4%
Kristofor			5	0.4%
	Kristof	<i>Christoff</i>	5	

⁶³ Zbog kraćenja u jeziku nije sigurno dolazi li od Matej ili Matija (usp. Brgles i Čilaš Šimpraga 2016, 32 – 33).

c) Imena koja se spominju između 2 i 5 puta:

IME	VARIJANTE	TRANSKRIPT	BROJ OSOBA	POSTOTAK
Dioniz		<i>Dionisch</i>	4	0.3%
Albert			4	0.3%
	Bert ⁶⁴	<i>Berta, Berta</i>	4	
Fabijan		<i>Fabian</i>	4	0.3%
Vincek		<i>Vinzech, Vinnzech</i>	4	0.3%
Baland (?)		<i>Ballandt</i>	4	0.3%
Istok		<i>Istokh</i>	3	0.2%
Bartol		<i>Bartholl</i>	3	0.2%
Vraneš		<i>Wranesch, Wranmesch</i>	3	0.2%
Ilija			3	0.2%
	Milija?	<i>Millia, Mylia</i>	2	
	Ilija	<i>Ylia</i>	1	
Farkaš		<i>Farkhasch</i>	3	0.2%
Ognjen		<i>Ognyan</i>	2	0.1%
Damjan		<i>Damian, Damyam</i>	2	0.1%
Helija		<i>Helia</i>	2	0.1%
Lasko		<i>Lazco</i>	2	0.1%
Lasla		<i>Lasla, Laβla</i>	2	0.1%
Kosman/ Kuzma?		<i>Coβman, Coβma</i>	2	0.1%
Adam		<i>Adam</i>	2	0.1%
Seyfrid		<i>Seyfridt</i>	2	0.1%

Uz to još se 29 imena spominje samo jedanput. Od niže zastupljenih imena treba istaknuti neka koja će postati posebno popularna i/ili utjecajna na razvoj drugih imena i prezimena u narednim desetljećima i stoljećima – primjerice Vuk (8 puta) i Ilija (3 puta). Zanimljiva su i neka »narodna« imena, kao npr. Istok (3 puta), Radoslav (2 puta) ili maločas spomenuta imena na Vuk*. Slično kao i u utvrđnoj vojsci iznenađujuća je niska zastupljenost određenih kršćanskih imena – primjerice Franjo (ne računajući Ferenc) svega dva puta ili Kristof pet puta.

Možemo zaključiti kako, sveukupno u terenskoj i utvrđnoj vojsci, dominiraju kršćanska imena raznih svetaca i važnih biblijskih/crvenopovijesnih ličnosti. Najpopularnije ime, bilo među domaćim bilo među stranim (germanofonim) vojnicima je Ivan (tj. Hans). Tu su i imena kao Matej, Stjepan i Petar. Zanimljive su uočljive razlike u dva imena u ova dva promatrana slučaja – prvi je već ranije opisan slučaj imena Ivan/Hans, a drugi je slučaj imena Georg (Juraj/Đuro). Georg je očito bilo popularno ime među Nijemcima te je stoga drugo najzastupljenije u utvrđnoj vojsci, no u terenskoj, pretežito slavonskoj, nema mu niti jednog jedinog spometa, već dominiraju slavenske varijacije – Jurko (83 puta), Jurica (32 puta) i Juraj (18 puta).⁶⁵

Po pitanju proučavanja podrijetla, a kao dobra slika problema koji se pri tome mogu susresti, ako promatramo iz današnje pozicije, može poslužiti ime Ištvan. Danas se, naime, ovo ime uglavnom veže uz mađarsko stanovništvo i smatra se mađarskom inačicom imena Stjepan. No, pogled u ovaj popis iz

⁶⁴ Za pokraćena imena (Bert – Albert; Andre – Andrija itd.) vidi: Brgles i Čilaš Šimpraga 2016, 41.

⁶⁵ Vidi također: Brgles i Čilaš Šimpraga 2016. Autori analizirajući registar crkvene desetine s vlastelinstava Susedgrad i Donja Stubica u 16. stoljeću (1597.) dolaze do sljedećih rezultata: Juraj (242 nositelja, 10.3%), Ivan (238 nositelja, 10.2%), Mihael (178 nositelja, 7.6%), Petar (158 nositelja, 6.8%), Gregur (115 nositelja, 4.9%), Martin (113 nositelja, 4.8%), Nikola (110 nositelja, 4.7%), Stjepan (107 nositelja, 4.6%), Andrija (89 nositelja, 3.8%), Matija (85 nositelja, 3.6%) itd. (vidi n. dj. str. 35 – 36 za cijeli popis). Dakle, možemo zaključiti kako između ova dva primjera postoji podudaranje – među 10 najpopularnijih na oba popisa nalaze se ista imena. Redosljed prvih četiri gotovo je identičan: Juraj, Ivan, Mihael, Petar, odnosno Ivan, Juraj, Mihael, Petar.

16. stoljeća otkriva da je tada situacija drugačija. To možda najbolje oslikava primjer pet Horvata koji nose ime Ištvan, a tek dvojica varijaciju imena Stjepan – *Steffan Horwatt* i *Stipan Horvat*.

TKO SU BILI ZAPOVJEDNICI NA SLAVONSKOJ KRAJINI?

Sve visoke funkcije (*Khriegs Offittier*, tj. visoki vojni zapovjednik u glavnom štabu) većinom drže Nijemci:

IME	PREZIME	TITULA
<i>Veitten</i>	<i>von Hallegg zu Rāzenegg</i>	<i>Herrn</i>
<i>Seruatio</i>	<i>von Teuffenpach zu Mayrhoffen</i>	<i>Herrn</i>
<i>Adamen</i>	<i>von Lenghaimb</i>	<i>Herrn</i>
<i>Jonnasen</i>	<i>von Wilfferstorff</i>	
<i>Hannsen</i>	<i>Herkhowitsch</i>	
<i>Christoffen</i>	<i>Preeg</i>	
<i>Veytten</i>	<i>Prenner</i>	

Slična je situacija i s poštarima (*Posst Pherdt*, tj. poštanski konj) raspoređenim na Slavonskoj krajini, ali se ovdje vide i mađarska prezimena (*Pálffy* i *Nagi*):

IME	PREZIME
<i>Sigmunden</i>	<i>Pálffy</i>
<i>Istuan</i>	<i>Prydoyeuitsch</i>
<i>Istuan</i>	<i>Nagi</i>
<i>Steffan</i>	<i>Myrkhozi</i>
<i>Hannß Christoffen</i>	<i>Rindtschadt</i>
<i>Anndreen</i>	<i>Moschkhon</i>
<i>Hannsen</i>	<i>Nowakh</i>
<i>Phillipen</i>	<i>Sengewein</i>
<i>Paullen</i>	<i>Fröllich</i>
<i>Johann Babtista</i>	<i>von Parr</i>

No, ne treba čuditi što su vodeći ljudi krajine uglavnom njemačkog podrijetla jer su Slavonsku krajinu financirali staleži Unutarnje Austrije te su na važne funkcije postavljali svoje ljude. Uz to plemići Kranjske, Koruške i Štajerske su često na Krajinu slali svoje sinove kako bi stekli iskustvo i napredovali, a Štefanec, podrobnije analizirajući spise, zaključuje da se to uopće nije skrivalo već da su na svojim sastancima otvoreno razgovarali o tome.⁶⁶ Što se tiče kapetana utvrda, spominju se neka slavenska imena (u Ivaniću *Hannsen Paunouitsch* ili pak u Topolovcu *Jurey Wrainkhouitsch*). Štefanec zaključuje da se tijekom 1570-ih godina omjer domaćeg plemstva kao kapetana naprema stranog kretao otprilike 1:2.⁶⁷

Među zapovjednicima husarskih odreda, kojih je bilo deset, spominje se nekoliko domaćih plemića, kao npr. Šimun Keglević (*Simon Khegleuitsch*), Petar Rattkay (*Peter Radkhay*), Ivan Margetić (*Iwan Margetitsch*) ili pak Jakov Sekelj (*Jacob Zäkhll*), a javljaju se i ugarska plemićka prezimena – primjerice Nikola Alapić (*Niclas Alapi*). U jednom kasnijem obrađenom popisu, iz 1630. godine, više nema

⁶⁶ Štefanec 2005, 569.

⁶⁷ Ibid.

domaćih imena među zapovjednicima husara te sve odrede vode ljudi njemačkog podrijetla.⁶⁸ Drugačiju sliku daje uvid u zapovjednike odreda haramija, tj. haramijske vojvode (njem. *Woyuoda*), kojih se spominje 25. Kod njih možemo pronaći pretežito slavensko podrijetlo.

ZAKLJUČAK

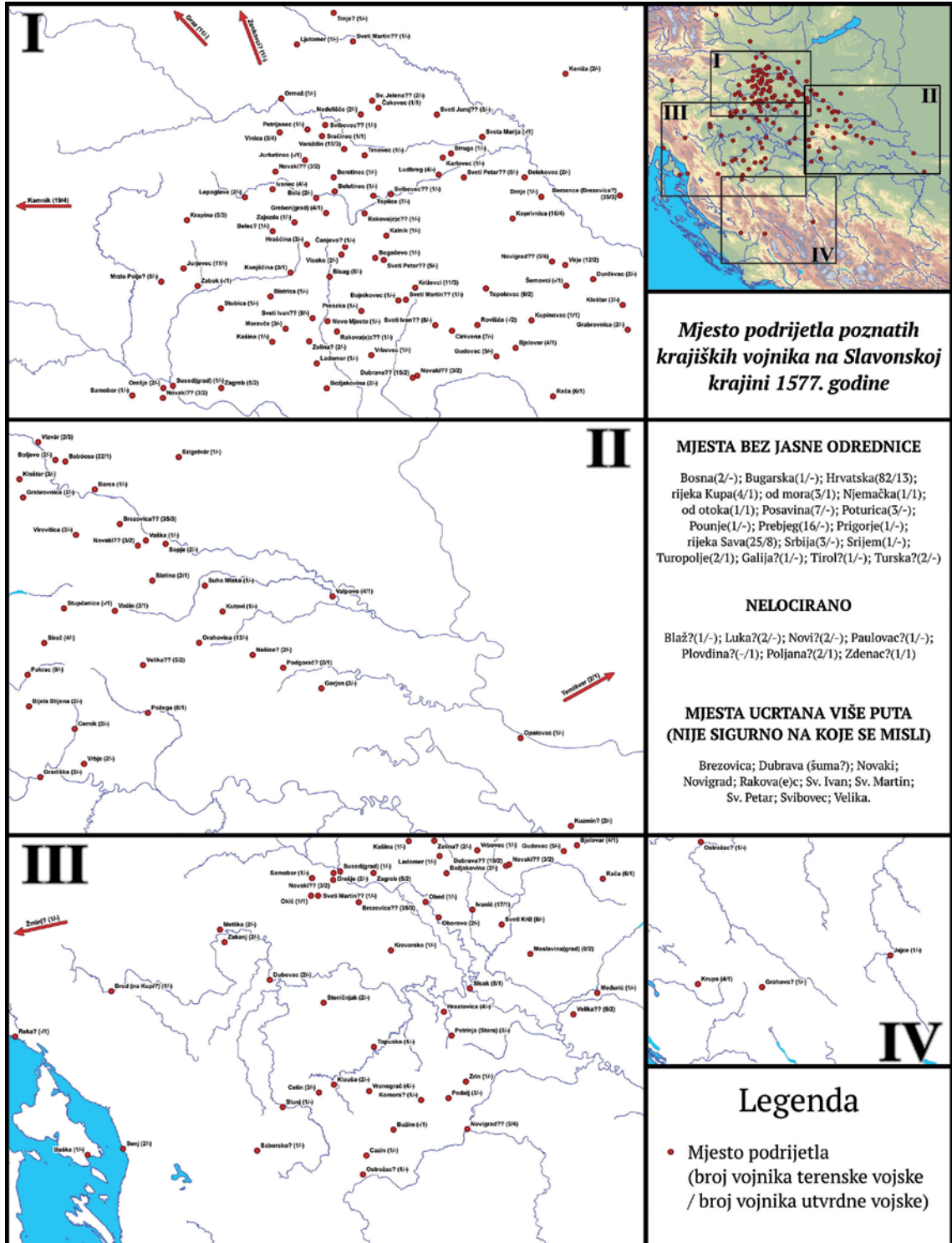
Prostor Slavonije (i Hrvatske) bio je u drugoj polovici 16. stoljeća prostor previranja, promjena i adaptacija. Plemstvo koje se našlo ugroženo prisiljeno je na promjene – no, ono nije bilo potpuno spremno prihvatiti nove načine ratovanja, tj. zapravo novu politiku u kojoj je Beč vidio hrvatsko-slavonski prostor kao »branik« za ostatak posjeda. Šira populacija, oni koje bismo mogli nazvati »običnim ljudima«, također je prolazila niz promjena – migracije, bilo unutar jedne političke cjeline ili van nje, postale su realnost ovoga prostora. Te migracije zauvijek će promijeniti hrvatsko-slavenski prostor. Bilo da je riječ o doseljavanju Vlaha ili pak o procesu stapanja hrvatske i slavenske populacije, ti procesi će izravno i neizravno utjecati na povijesni razvoj ovoga prostora. Također, i sam krajiški sustav prolazi svojevrsni proces adaptacije i promjena koji će kulminirati reorganizacijom na saboru u Brucku na Muri 1578. godine. Iako je riječ tek o počecima dugotrajnog procesa reorganizacija – koji će se nastaviti sve do 18. stoljeća – ipak je riječ o događaju koji će odrediti razvoj Hrvatske i Slavenske krajine, koje se od tog vremena nalaze pod izravnim zapovjedništvom Graza.

Što možemo reći o populaciji? Sastav habsburške Krajine bio je jednak sastavu mletačke i osmanske strane, tj. vojsku su uglavnom činili »domaći« ljudi.⁶⁹ Čak su i tzv. »njemačke trupe« (teže naoružano pješništvo, njem. *Teiutsche Fändl*) bile dijelom sastavljene od lokalnog stanovništva – takvog je dobro oklopljenog pješništva bilo relativno malo, a okosnicu krajiške vojske činilo je lako pješništvo, haramije. Slična situacija bila je i s teškom konjicom koja se nalazila samo u većim središtima. Međutim, takav sastav vojske ne treba čuditi jer je karakter sukoba na ovim prostorima, tzv. »mali rat«, pogodio korištenju lakog pješništva koje nosi minimalno oklopa kako bi zadržalo mobilnost.

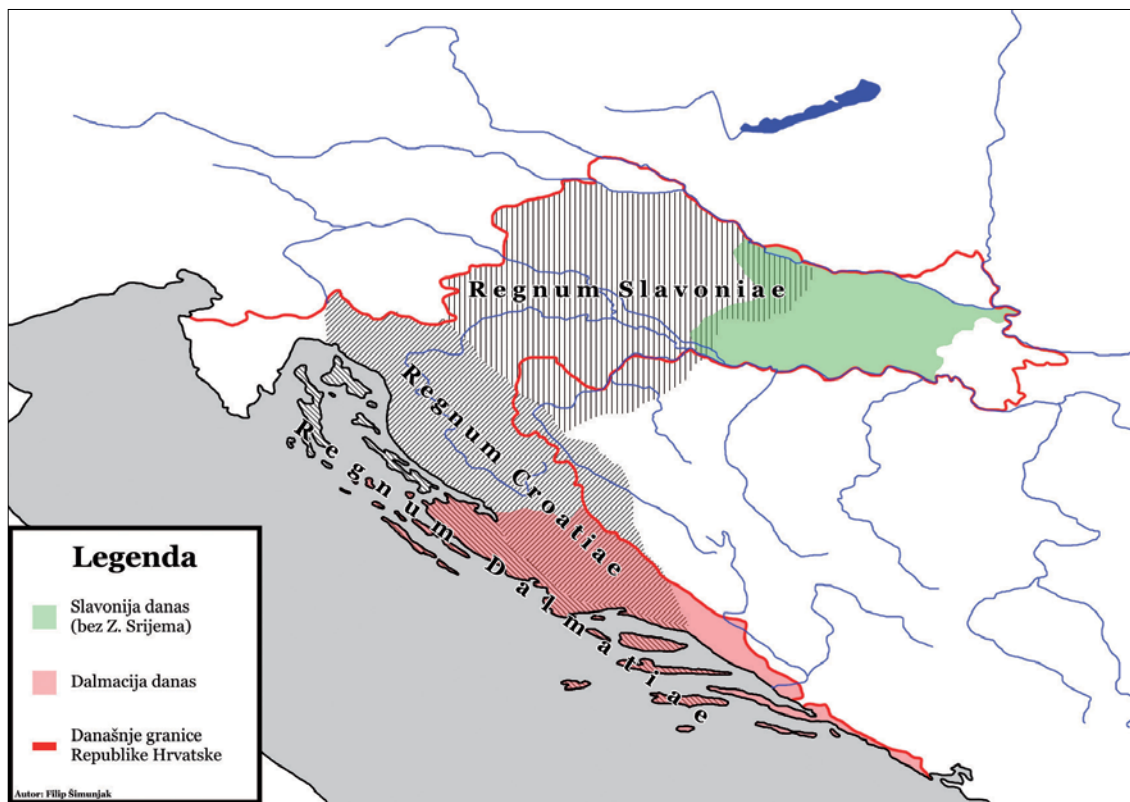
Na Slavonskoj krajini »domaći« ljudi dominiraju u terenskoj vojsci, dok su u utvrdnim posadama činili nešto manje od polovice sastava. Vidi se – što, dakako, ne čudi – izražen kršćanski karakter vojnika – i kod stranca i kod domaćih ljudi dominiraju kršćanska imena. Locirali smo ključne prostore doseobe na prostor Slavonije – prije svega to je osmanski prostor savsko-dravskog međurječja, prostor Međimurja te prostor Pounja. Posebnu skupinu čine doseljenici iz Hrvatskog Kraljevstva – upravo su oni najmnogobrojnija zasebna skupina iz proučavanog izvora. Iako ih se spominje samo 95, oni su nam tihi svjedoci, ali i akteri, procesa stapanja Slavonije i Hrvatske u jednu cjelinu koji će doživjeti svoj vrhunac i konačnu »pobjedu« hrvatskog identiteta u 18. stoljeću. Na prvi pogled u ovom radu obrađen dokument običan je popis; popis pun imena i prezimena koji naizgled malo toga govore. No, kada sagledamo dublje, vidimo cijelu priču koja se otpetljava – priču onih osoba »koje je povijest zaboravila« i priču iz koje možemo dosta toga naučiti.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Lazanin i Štefanec 2000, 99 – 101.

Karta 3. Mjesto podrijetla poznatih krajiških vojnika na Slavonskoj krajini (izradio Filip Šimunjak).

Karta 4. Usporedba geografskih naziva hrvatskih regija na kraju srednjeg vijeka i početku ranoga novog vijeka (oko 1480. godine) s današnjim prostorom tih naziva (izradio Filip Šimunjak). Prema: Budak 2007, 53, 76 – 77, 222; Pálffy 2000, 11; Pálffy 2009, 50 – 51.

Tablica 2. Pregled ukupnog broja vojnika i utvrda na Slavonskoj i Hrvatskoj krajini od 1554. do 1578. godine.⁷⁰

Slavonska krajina						
Godina	Konjanika (broj)	Konjanika (%)	Pješaka (broj)	Pješaka (%)	Ukupno vojnika	Broj utvrda
1554.	720	58.3%	514	41.2%	1234	13
1555.	810	46.8%	920	53.2%	1730	16
1556.	1045 ⁷¹	53.2%	920	46.8%	1965	30
1559.	900	47.4%	1000	52.6%	1900	23
1564.	-	-	-	-	-	-
1565.	810	35.9%	1448	64.1%	2258	9
1572.	505	24.3%	1571	75.7%	2076	9
1573.	-	-	-	-	-	-

⁷⁰ Izrađeno na temelju krajiških popisa za navedene godine. Tablički prikaz po godinama (osim 1555., 1556. i 1572.) vidi u: Štefanec 2011, 465 – 494. Popis iz 1555. godine na temelju: Lopašić 1885, 215 – 217; popis iz 1556. godine na temelju: Graz, Steiermärkisches Landesarchiv, Laa. A. Antiquum XIV, Sch. 22, 1556/4, 1556-X, sd. – 1556-XI-sd., Graz, Steiermärkisches Landesarchiv, Laa. A. Antiquum XIV, Sch. 22, 1556/4, 1556-X-29 Waarsdin (vidi također: Hegedić, Jurković, Ostojčić, Šimunjak 2019, 362 – 367); popis iz 1572. godine na temelju: Lopašić 1887, 34 – 37. Za tablični prikaz Lopašićevih popisa iz 1555. i 1572. godine vidi također: Šimunjak 2020.

⁷¹ U to se ne računa 6 »zastava« teške konjice (600 konjanika) koje dolaze iz unutrašnjosti (Veržej, Ljutomer, Radkersburg i Fürstenfeld) ako zatreba.

Slavonska krajina						
Godina	Konjanika (broj)	Konjanika (%)	Pješaka (broj)	Pješaka (%)	Ukupno vojnika	Broj utvrda
1576.	-	-	-	-	-	-
1577.	448	22.2%	1569	77.8%	2017	9
1578.	650	22.5%	2245	77.5%	2895	25
Hrvatska krajina						
Godina	Konjanika (broj)	Konjanika (%)	Pješaka (broj)	Pješaka (%)	Ukupno	Broj utvrda
1554.	-	-	-	-	-	-
1555.	-	-	-	-	-	-
1556.	-	-	-	-	-	-
1559.	700	23.5%	2278	76.5%	2978	27
1564.	668	21.5%	2438	78.5%	3106	53
1565.	-	-	-	-	-	-
1572.	672	24.3%	2093	75.7%	2765	62
1573.	525	19%	2231	81%	2756	56
1576.	673	23%	2254	77%	2927	55
1577.	525	19.1%	2227	80.9%	2752	56
1578.	800	32.8%	1641	67.2%	2441	33

Hrvatska i Slavonska vojna krajina zajedno		
Godina	Ukupno vojnika	Ukupno utvrda
1554.	-	-
1555.	-	-
1556.	-	-
1559.	4878	50
1564.	-	-
1565.	-	-
1572.	4841	71
1573.	-	-
1576.	-	-
1577.	4769	65
1578.	5336	58

Pod pješake se ubrajalo: zapovjedno osoblje, haramije, njemačke pješake, izviđače (špijune), stražare i puškare.

Pod konjanike se ubrajalo: husare, arkebuzire (na konju), njemačku konjicu i tešku konjicu.

Nisu se ubrajali: poštari pješaci i poštari na konju.

BIBLIOGRAFIJA**Neobjavljeni izvori****Steiermärkisches Landesarchiv, Graz:**

1. Laa A. Antiquum XIV Militaria, 1577-VIII-24-Warasdin. Tablični prikaz (izradila Nataša Štefanec) dostupan online na: http://www.ffzg.unizg.hr/pov/zavod/demografija/sites/default/files/MUSTER_LISTA_1577_EXCEL.XLS (posjet 7. 4. 2020).
2. Laa. A. Antiquum XIV, Sch. 22, 1556/4, 1556-X, sd. – 1556-XI-sd.
3. Laa. A. Antiquum XIV, Sch. 22, 1556/4, 1556-X-29 Warasdin.

Objavljeni izvori

1. **Bak 2019:** Bak, János M., ur. *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*. Logan: USU Libraries, 2019. Dostupno na: https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4 (pristup 8. 4. 2020).
2. **Hegedić, Jurković, Ostojčić, Šimunjak 2019:** Hegedić, Petar, Marta Jurković, Nikola Ostojčić, Filip Šimunjak. »Popis isplata vojsci u Hrvatskoj i Slavonskoj krajini u listopadu i studenome 1556, prema dvama registrima: prilog istraživanju rane faze vojnokrajiske povijesti.« *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 51/2 (2019): 345 – 375.
3. **Ivić 1916:** Ivić, Aleksa. »Prilozi za povijest Hrvatske i Slavonije u XVI. i XVII. vijeku.« *Starine JAZU* 35 (1916): 296 – 301.
4. **Kalicin 1990:** Kalicin, M., A. Velkov, E. Radušev, ur. *Османски извори за ислямизационните процеси на балканите (xvi-xix в.) [Osmanski Izvori za Isljamizatcionnite Protzesi na Balkanite (XVI - XIX v.)]* Sofija: Българската Академия На Науките [Balgarskata Akademija Na Naukite], 1990.
5. **Lopašić 1885:** Lopašić, Radoslav. »Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu.« *Starine JAZU* 17 (1885): 151 – 232.
6. **Lopašić 1887:** Lopašić, Radoslav. »Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu.« *Starine JAZU* 19 (1887): 1 – 81.
7. **Rattkay 2016:** Rattkay, Juraj. *Spomen na kraljeve i banove Krajevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, 2. izd. Uvodna studija Sándor Bene, prijevod Zrinka Blažević et al. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2016.
8. **Roksandić 2004:** Roksandić, Drago. »O popisu žumberačkih uskoka iz 1551. godine.« U *Etnos, konfesija, tolerancija*, ur. Čedomir Višnjić, 25 – 51. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2004. Članak izvorno objavljen pod istim naslovom u: *Војне крајине у југословенским земљама у новом веку до Карловачког мира 1699. [Vojne krajine u jugoslovenskim zemljama u novom veku do Karlovačkog mira 1699.]*, ur. Vaso Čubrilović, 125 – 146. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1989.
9. **Roksandić, Višnjić 1999:** Roksandić, Drago, Čedomir Višnjić, ur. *Statuta Valachorum: prilozi za kritičko izdanje*. Prijevod Zrinka Blažević. Zagreb: SKD Prosvjeta, 1999.
10. **Šimunjak 2020:** Šimunjak, Filip. »Dva rana krajiška popisa: popis Slavonske vojne krajine 1555. godine i popis Hrvatske i Slavonske vojne krajine 1572. godine.« *Vojnakrajina.ffzg.unizg.hr (Bulwark of Europe)*, 2020. <https://www.academia.edu/44656637/> (pristup 24. 12. 2020).
11. **Šišić 1916:** Šišić, Ferdo, ur. *Acta Comitalia Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae (Hrvatski saborski spisi)*. Sv. 3, Od godine 1557. do godine 1577. Zagrebiae: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1916.

Izvori karata

Provinz Kroatien (1783–1784) - First Military Survey (1783 – 1784). Baza podataka karata Habsburške Monarhije *MAPIRE The Historical Map Portal*. Karta *Provinz Kroatien (1783–1784) - First Military Survey* nastala na temelju karata Državnog arhiva Austrije (Österreichisches Staatsarchiv). Dostupno online na: <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-croatia/> (posjet 9. 12. 2019).

LITERATURA

1. **Alimov 2008:** Alimov, Denis. »«Переселение» и «крещение»: К проблеме формирования хорватской этничности в Далматии.« [»«Pereselenie» i «kreshchenie»: K probleme formirovaniya khorvatskoy etnichnosti v Dalmatsii.»] *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana* 2/4 (2008): 94 – 116.
2. **Andrić 2004:** Andrić, Stanko. »Upravna zasebnost i društvene osobitosti srednjovjekovne Slavonije.« U *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918.*, ur. Milan Kruhek, 89 – 95. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004.

3. **Andrić 2008:** Andrić, Stanko. »Slavonija.« U *Hrvatska enciklopedija*. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56610> (pristup 29. 7. 2019).
4. **Bak i Király 1982:** Bak, János M., Béla K. Király, ur. *From Hunyadi to Rákóczi: war and society in late medieval and early modern Hungary*. New York: Social Science Monographs, Brooklyn College Press, Columbia University Press, 1982.
5. **Bali 2014:** Bali, Tomislav. *Slavonski meandar: prostor i pojam Slavonije u XIII. stoljeću*. Zagreb: Srednja Europa, 2014.
6. **Barth 1969:** Barth, Fredrik. »Introduction.« U *Ethnic Groups and Boundaries – The Social Organization of Culture Difference*, ur. Fredrik Barth, 9 – 39. Boston: Little, brown and Company, 1969.
7. **Bašić 2006:** Bašić, Ivan. »O pokušaju ujedinjenja zagrebačke i splitske crkve u XIII. stoljeću.« *Pro Tempore* 3 (2006): 25 – 44.
8. **Bertoša 2000:** Bertoša, Miroslav. »Matične knjige – arhivsko vrelo o demografskim previranjima predindustrijske Europe.« *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 41/42 (2000): 315 – 352.
9. **Bogović 1993:** Bogović, Mile. *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji: za vrijeme mletačke vladavine*, 2. izd. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Školska knjiga, 1993.
10. **Brgles 2019a:** Brgles, Branimir. *Ljudi, prostor i mijene: susedgradsko i donjostubičko vlastelinstvo 1450. – 1700*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2019.
11. **Brgles 2019b:** Brgles, Branimir. »Zadar, Trogir i Šibenik u Križevačkoj županiji na prijelazu iz XV. u XVI. stoljeće?« *Folia Onomastica Croatica* 28 (2019): 1 – 38.
12. **Brgles i Čilaš Šimpraga 2016:** Brgles, Branimir, Ankica Čilaš Šimpraga. »Prilog proučavanju osobnih imena u 16. stoljeću (na primjeru vlastelinstava Susedgrad i Donja Stubica).« *Folia Onomastica Croatica* 25 (2016): 21 – 51.
13. **Budak 1999:** Budak, Neven. »Etničnost i povijest.« U *Etničnost i povijest*, ur. Emil Heršak, 11 – 24. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 1999.
14. **Budak 2000:** Budak, Neven. »Der Einfluss der Migrationen auf die Veränderung der ethnischen Selbstidentifikation im Raum des Mittelalterlichen Slawoniens.« U *Verfestigungen und Änderungen der ethnischen Strukturen im pannonschen Raum von 1526–1790*, ur. Neven Budak i N. Budak i Božena Vranješ-Soljan, 5 – 21. Zagreb, 2000.
15. **Budak 2007:** Budak, Neven. *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam International, 2007.
16. **Budak 2008:** Budak, Neven. »Identities in Early Medieval Dalmatia (seventh–eleventh centuries).« U *Franks, Northmen, and Slavs – Identities and State Formation in Early Medieval Europe*, ur. Ildar H. Haripzanov, Patrick J. Geary, Przemysław Urbańczyk, 223 – 243. Brepols: Turnhout, 2008.
17. **Budak 2009:** Budak, Neven. »Kako se doista s jugonostalgičarskih pozicija može negirati hrvatska povijest ili o knjizi Johna V. A. Fine Ml. »When Ethnicity did not Matter in the Balkans.«« *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 41 (2009): 487 – 495.
18. **Budak 2010:** Budak, Neven. »Hrvatski identitet između prošlosti i moderniteta.« U *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu* ur. Neven Budak, Vjeran Katunarić, 3 – 12. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2010.
19. **Curta 2002:** Curta, Florin. *The making of the Slavs: history and archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002.
20. **Dobronić 1991:** Dobronić, Lelja. *Biskupski i kaptolski Zagreb*. Zagreb: Školska knjiga, 1991.
21. Đurđev, Grafenauer i Tadić 1959: Đurđev, Branislav, Bogo Grafenauer, Jorjo Tadić, ur. *Historija naroda Jugoslavije*. Sv. 2. Zagreb: Školska knjiga, 1959.
22. **Golec 2018:** Golec, Boris. *Nedovršena kroatizacija dijelova istočne Slovenije između 16. i 19. stoljeća – Tragom hrvatskog lingvonima i etnonima u Beloj Krajini, Kostelu, Prekomurju i Prlekiji*. Preveli Mario Kolar i Boris Golec. Koprivnica: Meridijani, 2018.
23. **Heather 2008:** Heather, Peter J. »Ethnicity, Group Identity, and Social Status in the Migration Period.« U *Franks, Northmen, and Slavs – Identities and State Formation in Early Medieval Europe*, ur. Ildar H. Haripzanov, Patrick J. Geary, Przemysław Urbańczyk, 17 – 51. Brepols: Turnhout, 2008.
24. **Hegyí 2007:** Hegyí, Klára. »Freed slaves as soldiers in the Ottoman fortresses in Hungary.« U *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth – Early Eighteenth Centuries)*, ur. Géza Dávid, Pál Fodor, 85 – 93. Brill: Leiden, Boston, 2007.
25. **Hegyí 2018:** Hegyí, Klára. *The Ottoman Military Organization in Hungary – Fortresses, Fortress Garrisons and Finances*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 2018.

26. **Heršak 1999:** Heršak, Emil. »Etničnost u prošlosti.« U *Etničnost i povijest*, ur. Emil Heršak, 25 – 39. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 1999.
27. **Heršak i Lazanin 1998:** Heršak, Emil, Sanja Lazanin. »Etničnost u povijesti: istraživačke mogućnosti i problemi.« *Migracijske teme* 14 (1998): 145 – 154.
28. **Holjevac i Moačanin 2007:** Holjevac, Željko, Nenad Moačanin. *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam International, 2007.
29. **Jurković 2004:** Jurković, Ivan. »The Fate of the Croatian Noble Families in the Face of Ottoman Advance«. Ph.D. diss., Central European University, 2004.
30. **Jurković 2019:** Jurković, Ivan. »Vojni ustroj i obrana Kraljevstva: Cito. Cito. Cito. Citissime!.« U *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku*, ur. Marija Karbić, 115 – 135. Zagreb: Matica hrvatska, 2019.
31. **Kaser 1997:** Kaser, Karl. *Slobodan seljak i vojnik: povojačenje agrarnog društva u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini (1535.-1881.)*. Sv. 1. Preveo Josip Brkić. Zagreb: Naprijed, 1997.
32. **Klaić 1904:** Klaić, Vjekoslav. »Marturina – Slavonska daća u srednjem vijeku.« *RAD* 62 (1904): 114 – 213.
33. **Klaić 1975:** Klaić, Nada. *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, 2. izd. Zagreb: Školska knjiga, 1975.
34. **Klaić 1988a:** Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata*. Sv. 1, *Prvo doba: vladanje knezova i kraljeva hrvatske krvi (641 – 1102) – Drugo doba: Vladanje kraljeva Arpadovića (1102-1301)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1988.
35. **Klaić 1988b:** Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata*. Sv. 4, *Treće doba: Vladanje kraljeva iz raznih porodica (1301-1526) – (III) Doba kralja Matijaša Korvina i Jagelovića (1458 – 1526)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1988.
36. **Klaić 1988c:** Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata*. Sv. 5, *Četvrto doba: Vladanje kraljeva iz porodice Habsburga (1527-1740)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1988.
37. **Klaužer 2015:** Klaužer, Vedran. »Ustrojstvo i djelovanje Senjske kapetanije od njezina osnutka do organizacije Vojne krajine po vrhovnom zapovjedniku Ivanu Lenkoviću (1469.-1563.)«. Ph.D. diss., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2015.
38. **Kruhek 1984:** Kruhek, Milan. »Stvaranje i utvrđivanje obrambene granice na Kupu u toku XVI i XVII stoljeća.« U *Vojna krajina: povijesni pregled, historiografija*, rasprave, ur. Dragutin Pavličević, 215 – 257. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1984.
39. **Kubinyi 2000:** Kubinyi, András. »The Battle of Szávaszentdemeter-Nagyolaszi (1523). Ottoman Advance and Hungarian Defence on the Eve of Mohács.« U *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, ur. Géza Dávid, Pál Fodor, 71 – 115. Leiden, Boston, Köln: Brill, 2000.
40. **Kursar 2013:** Kursar, Vjeran. »Being an Ottoman Vlach: On Vlach Identity (Ies), Role and Status in Western Parts of the Ottoman Balkans (15th-18th Centuries)«. *Journal of the Centar for Ottoman Studies – Ankara University* 24/34 (2013): 115 – 161.
41. **Lazanin i Štefanec 2000:** Lazanin, Sanja, Nataša Štefanec. »Habsburg Military Conscription and Changing Realities of the Triplex Confinium, 16th-18th Centuries.« U *Constructing border societies on the Triplex Confinium*, ur. Drago Roksandić, Nataša Štefanec, 91 – 116. Budapest: Central European University, 2000.
42. **Lopašić 1890:** Lopašić, Radoslav. *Bihać i Bihaćka Krajina: mjestopisne i povijesne crtice: sa jednom zemljopisnom kartom i sa četrnaest slika*. Zagreb: Matica hrvatska, 1890.
43. **Lopašić 1895:** Lopašić, Radoslav. *Oko Kupe i Korane: mjestopisne i povijesne crtice: sa dvadeset i tri slike i jednom zemljopisnom kartom*. Zagreb: Matica hrvatska, 1895.
44. **Madunić 2009:** Madunić, Domagoj. »Mjera grada: zadarski popis stanovništva 1527. godine.« *Povijesni prilozi* 36 (2009): 23 – 63.
45. **Margetić 2006:** Margetić, Lujo. »Neka pitanja ranije bosanske pravne povijesti.« *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 56/6 (2006): 1741 – 1759.
46. **Mirdita 2004:** Mirdita, Zef. *Vlasi u historiografiji*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004.
47. **Moačanin 1959:** Đurđev, Branislav, Bogo Grafenauer, Jorjo Tadić, ur. *Historija naroda Jugoslavije*. Sv. 2. Zagreb: Školska knjiga, 1959.
48. **Moačanin 1964:** Moačanin, Fedor. »O nekim problemima iz historije Vojne krajine, I.: (povodom rasprave dr. Miše Semjana, Istorija krajišnika i kućne zadruge u ratnoj državi)«. *Historijski zbornik* 17 (1964): 327 – 357.
49. **Moačanin 2006:** Moačanin, Nenad. *Town and country on the middle Danube: 1526-1690*. Leiden, Boston: Brill, 2006.

50. **Moačanin 2016a:** Moačanin, Fedor. »Pregled istorije Vojne krajine od XVI do XVII vijeka.« U *Fedor Moačanin: Radovi iz povijesti Vojne krajine*, ur. Nataša Štefanec, 77 – 108. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2016.
51. **Moačanin 2016b:** Moačanin, Fedor. »Osnovni problemi obrane Hrvatske u 16. stoljeću.« U *Fedor Moačanin: Radovi iz povijesti Vojne krajine*, ur. Nataša Štefanec, 202 – 212. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2016.
52. **Moačanin 2016c:** Moačanin, Fedor. »Organizacijske strukture Vojne krajine do sredine 18. st.« U *Fedor Moačanin: Radovi iz povijesti Vojne krajine*, ur. Nataša Štefanec, 193 – 202. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2016.
53. **Moačanin 2016d:** Moačanin, Fedor. »Vlasi u Hrvatskoj i Gradišću u 16. i 17. st.« U *Fedor Moačanin: Radovi iz povijesti Vojne krajine*, ur. Nataša Štefanec, 272 – 282. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2016.
54. **Moačanin 2016e:** Moačanin, Fedor. »Problem zemljišnog posjeda vojničkog stanovništva na hrvatskoj i slavonskoj krajini.« U *Fedor Moačanin: Radovi iz povijesti Vojne krajine*, ur. Nataša Štefanec, 212 – 222. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2016.
55. **Pálffy 2000:** Pálffy, Géza. »The Origins and Development of the Border Defence System against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century).« U *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, ur. Géza Dávid, Pál Fodor, 3 – 69. Leiden, Boston, Köln: Brill, 2000.
56. **Pálffy 2003:** Pálffy, Géza. »Plemićka obitelj Budor iz Budrovca u razdoblju od 15. do 18. stoljeća.« *Podravina* 2/3 (2003): 5 – 75.
57. **Pálffy 2004:** Pálffy, Géza. »Hrvatska i Slavonija u sklopu Ugarske Kraljevine u 16. i 17. st. (s posebnim osvrtom na političke, vojne i društvene odnose).« U *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918.*, ur. Milan Kruhek, 113 – 125. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004.
58. **Pálffy 2005:** Pálffy, Géza. »Jedan od temeljnih izvora hrvatske povijesti: pozivnica zajedničkog Hrvatsko-Slavanskog Sabora iz 1558. godine.« *Zbornik Odsjeka za povijest znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 23 (2005): 47 – 61.
59. **Pálffy 2009:** Pálffy, Géza. *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*. Boulder, Colorado, New Jersey, New York: Social Science Monographs–Wayne, Center for Hungarian Studies and Publications, Columbia University Press, 2009.
60. **Pálosfalvi 2004:** Pálosfalvi, Tamás. »Slavonski banovi u 15. stoljeću.« U *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918.*, ur. Milan Kruhek, 45 – 51. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004.
61. **Petrić 2012:** Petrić, Hrvoje. *Pogranična društva i okoliš: Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. Samobor, Zagreb: Meridijani, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, 2012.
62. **Sekulić 2007:** Sekulić, Duško. »Etničnost kao društveni konstrukt.« *Migracijske i etničke teme* 23/4 (2007): 347 – 372.
63. **Sekulić 2010:** Sekulić, Duško. »Pojam identiteta.« U *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu* ur. Neven Budak, Vjeran Katunarić, 15 – 47. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2010.
64. **Smith 1995:** Smith, Anthony D. »National Identities: Modern and Medieval?.« U *Concepts of National Identity in the Middle Ages*, ur. Simon Forde, Lesley Johnson, Alan V. Murray, 21 – 46. Leeds: Leeds Studies in English, University of Leeds, 1995.
65. **Stanić 2020:** Stanić, Damir. »Bihać kao sjedište Bihaćke kapetanije i slobodni kraljevski grad.« Zagreb: Ph.D. diss., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020.
66. **Szakály 1979:** Szakály, Ferenc. »Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohacs (1365-1526).« *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 33 (1979): 65 – 111.
67. **Szakály 1982:** Szakály, Ferenc. »The Hungarian-Croatian border defense system and its collapse.« U *From Hunyadi to Rákóczi: war and society in late medieval and early modern Hungary*, ur. János M. Bak, Béla K. Király, 141 – 158. New York: Social Science Monographs, Brooklyn College Press, Columbia University Press, 1982.
68. **Šimunović 2006:** Šimunović, Petar. *Hrvatska prezimena*, 3. izd. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga, 2006.
69. **Šimunović 2008:** Šimunović, Petar. *Hrvatska u prezimenima*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga, 2008.
70. **Šimunjak 2020:** Šimunjak, Filip. »*Ille ego Sclavonia, ac unita Croatia tellus* – složenost pojma »Slavonija« u srednjem i ranome novom vijeku.« *Pro tempore* 16. Časopis se trenutno nalazi u tisku.

71. Štefanec 2001: **Štefanec, Nataša.** *Heretik Njegova Veličanstva – povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu.* Zagreb: Barbat, 2001.
72. Štefanec 2003: **Štefanec, Nataša.** »Pergošić's Translation of the *Tripartitum* into Slavonian.« U *Custom and Law in Central Europe*, ur. Martyn Rady, 71 – 85. Cambridge: Centre for European Legal Studies, Faculty of Law, Univeristy of Cambridge, 2003.
73. Štefanec 2005: Štefanec, Nataša. »Demographic Changes on the Habsburg-Ottoman Border in Slavonia, c. 1570-1640.« U *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie: Akten des internationalen Kongresses zum 150-jährigen Bestehen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Wien, 22.-25. September 2004*, ur. Kurz von Marlene et al., 551 – 578. Wien, München: Oldenbourg, 2005.
74. Štefanec 2009: Štefanec, Nataša. *Muster liste: popratni komentari i objašnjenja.* <http://www.ffzg.unizg.hr/pov/zavod/demografija/?q=node/9> (pristup 8. 4. 2020).
75. Štefanec 2011: Štefanec, Nataša. *Država ili ne: ustroj Vojne krajine 1578. godine i hrvatsko-slavonski staleži u regionalnoj obrani i politici.* Zagreb: Srednja Europa, 2011.
76. **Weber 1976:** Weber, Max. Привреда и друштво [*Privreda i društvo*]. Sv. 1. Preveli Olga i Tihomir Kostrešević. Beograd: Prosveta, 1976.
77. **Weber 1978:** Weber, Max. *Economy and Society*. Sv. 1. Ur. Guenther Roth, Claus Wittich. Los Angeles, London: University of California Press, 1978.
78. **Zett 2013:** Zett, Robert. »O imenu Slavonija.« Prevela Mica Orban Kljajić. *Scripta Slavonica* 13 (2013): 489 – 495. Prijevod izvornog članka s njemačkog jezika: »Über den Namen 'Slavonien'.« *Radovi Zavod*

SUMMARY

This paper presents the results of a demographic inquiry into the 1577 Slavonian Military Frontier military payrolls (ger. *Muster Liste*). The document is a proto-statistical list which abounds in data conducive to several levels of research. At the first level of analysis, the author reconstructs the place of origin of frontier soldiers. He establishes whether most soldiers listed in the 1577 payroll were of Slavic heritage and whether there were any differences in heritage between field and fortress units. The second level of analysis pertains to the question of Croatian identity of those individuals dubbed »H(o)rvati« [Croats] in the source. This particular name is contextualized within the wider integrative process of the Kingdoms of Croatia and Slavonia into a single political unit. Finally, the third level of analysis deals with the etymology of soldiers' names, listing the most popular ones. The paper features several maps and tables which allow for the visualization of the findings.